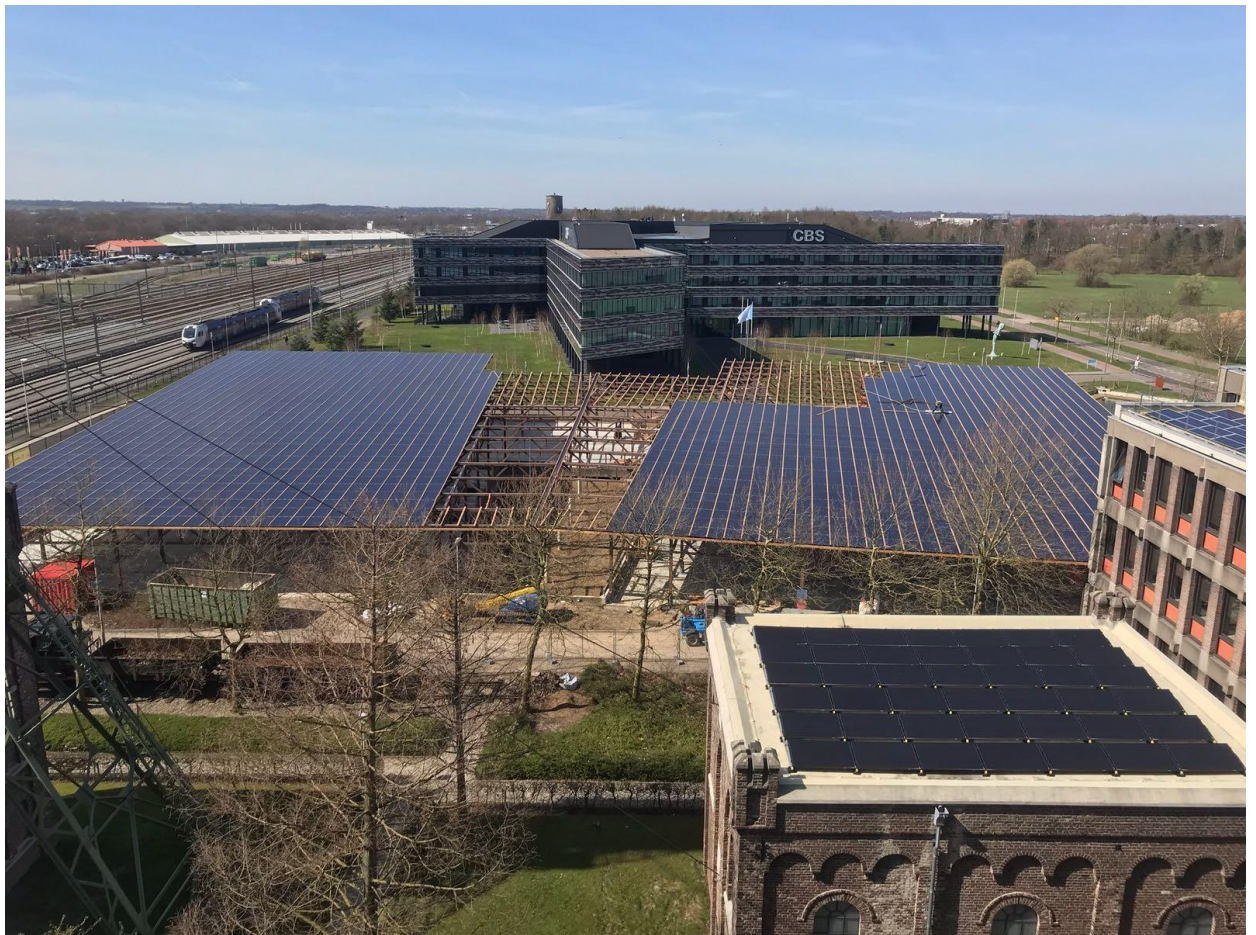

'Heëlesje Wink, voor een duurzaam Heerlen 2019-2022'

Programma duurzaamheid 2019-2022

Zonnepanelen in Heerlen (voormalig CBS gebouw)

Voorwoord Charles Claessens

Voor u ligt het nieuwe programma 'Heelesje Wink, voor een duurzaam Heerlen 2019-2022' en eigenlijk ook verder, aangezien de duurzaamheidsaanpak een proces van de lange adem is. In het coalitieakkoord 2018-2022 hebben we met elkaar afgesproken dat duurzaamheid een van de belangrijkste onderdelen is van het gemeentelijke beleid de komende tijd. Dat doen we door dit thema als een rode draad te zien bij alles wat we doen als gemeente in onze stad.

2

In het belang van het klimaat in het algemeen, maar ook in het belang van onze eigen leefomgeving moeten wij zorgvuldig omgaan met onze omgeving. PALET (Parkstad Limburg Energie Transitie) is daarbij voor ons leidend. Wij zijn in samenwerking met burgers, maatschappelijke partners, de provincie Limburg en de Parkstadgemeenten hiermee aan de slag met als doel energieneutraliteit in 2040.

Wij kiezen binnen onze mogelijkheden voor de meest duurzame oplossingen. Onderdeel van de duurzame stad die wij nastreven is dat iedereen mee kan doen, ongeacht geslacht, inkomen, ras of etnische afkomst, religie, handicap of geaardheid. De gemeente heeft in al deze elementen enerzijds een voorbeeldrol en anderzijds de rol van aanjager.

Ik voel mij zelf zeer betrokken bij dit thema. Ik ben er van overtuigd dat onze generatie een enorme verantwoordelijkheid heeft ten opzichte van onze kinderen en kleinkinderen die, als wij niet tot echte actie over gaan, straks met problemen zitten die niet op te lossen zijn. Er is inmiddels veel geschreven en behalve notoire ontkenners van de klimaatverandering wordt de samenleving zich steeds meer bewust van de opdracht die wij samen hebben. Voor wie op zoek is naar achtergrondinformatie tip ik het boek De Onbewoonbare Aarde van David Wallace-Wells of de documentaire Before the Flood van regisseur Fisher Stevens. Om maar eens 2 documenten te noemen in de veelheid aan informatie die beschikbaar is, maar die helder maken waar het om draait.

In dit programmaplan leest U welke projecten wij de komende jaren in onze stad willen gaan uitvoeren en realiseren en welke maatregelen we daarvoor moeten nemen. Wij dagen daarbij iedereen uit om met ideeën en initiatieven te komen om zo mee te bouwen aan een duurzaam Heerlen. Er gebeurt al veel, maar we staan pas aan het begin.

Zelf geloof ik in veel Nieuwe Energie voor onze regio die gesymboliseerd kan worden door Lange Jan 2 en Lange Lies 2.

Laten we samen aan de slag gaan. Voor onszelf maar meer nog voor onze kinderen en kleinkinderen!

Charles Claessens

Wethouder Beheer en Onderhoud, Mobiliteit, Duurzaamheid & Milieu

Heëlesje Wink (Heerlense wind) gaat over energie, over dynamiek, over aanpakken, en is ontelbare keren gepraktiseerd en bezongen in Heerlen. Deze wind zit in de genen van de Heerlenaar. De lange Jan en lange Lies waren de markante, iconische schoorstenen van de mijnen. Hoewel deze landmarks inmiddels al lang gesloopt zijn, zijn deze bouwwerken nog altijd verbonden met de identiteit van de stad. Wanneer de wat oudere Heerlenaar zijn ogen sluit ziet hij die torens nog altijd aan de skyline van onze stad opdoemen. De ontwikkeling van windmolens zonder wieken, zoals hierboven afgebeeld vindt thans plaats aan de Technische Universiteit in Delft. Deze prachtige innovatie zou in Heerlen de toekomst en het verleden aan elkaar kunnen verbinden. Lange Lies 2 en Lange Jan 2.

Dit programma gaat over wat we willen bereiken, wat we gaan doen en hoeveel het gaat kosten op het gebied van duurzaamheid. Het gaat over wat mogelijk is. Maar we mogen ook dromen en naar futuristische ontwikkelingen kijken. Deze windmolens zijn daar een voorbeeld van. Wie weet. We hebben al zoveel voor elkaar gekregen. Dat is ook Heëlesje Wink.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Bestaand duurzaamheidsbeleid	7
3. Ambities voor een duurzaam Heerlen	10
4. Energietransitie	13
4.1. Energiebesparing	
4.2. Zon als bron	
4.3. De wind als bron	
4.4. Warmte in transitie	
4.5. Gasloze wijken	
5. Klimaatadaptatie	16
5.1. Droge voeten	
5.2. Minder hitte in de bebouwde omgeving	
5.3. Periodes van droogte opvangen	
5.4. Meer groen	
6. Circulaire economie	20
6.1. Afval is grondstof	
6.2. Hergebruik van producten en materialen	
6.3. Circulair inkopen	
6.4. Deelplatformen	
7. Samen met en voor alle Heerlenaren	23
7.1. Met alle Heerlenaren	
7.2. Voor alle Heerlenaren	
8. Praktische aspecten van de uitvoering	25
8.1. Een programma duurzaamheid	
8.2. Financiering	
8.3. Klimaatbegroting	
8.4. Planning en evaluatie	
Bijlagen	30

1. Inleiding

Duurzaamheid gaat over genoeg voor iedereen en voor altijd. Officieel gaat het over: voorzien in de behoeften van hedendaagse generaties zonder het voor toekomstige generaties onmogelijk te maken in hun behoeften te voorzien. Een veel gebruikte definitie is: Duurzame ontwikkeling is ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen (definitie van de VN-commissie Brundtland uit 1987). Daarbij moeten we een optimum zien te vinden tussen People, Planet en Profit (PPP ofwel Triple P). Anders gezegd: we moeten een balans zien te vinden tussen de belangen van mensen, zoals welzijn en gezondheid, het behoud van het leven op aarde, de dieren en planten in de natuur, en tot slot de factoren geld, werk, inkomen en een gezonde economie.

Het veranderen van het klimaat zorgt ervoor dat het thema duurzaamheid steeds belangrijker wordt. De gevolgen van de opwarming van de aarde zijn al merkbaar. In juni 2016 was er een hagelstorm die ongekend veel schade teweeg bracht. Op 18 januari 2018 lag het gehele land plat vanwege een zeer zware storm met ruim windkracht 11. Maar niet alleen de stormen of de extreme hevige regenbuien met wateroverlast tot gevolg laten zien dat het klimaat aan het veranderen is. Ook verdroging van gebieden wereldwijd en het massaal afsterven van het koraal in het Great Barrier Rif laat zien dat het klimaat aan het veranderen is. De natuur en de landbouw ondervinden hiervan de gevolgen. Dat het klimaat aan het veranderen is, is een feit. Feit is ook dat de oorzaak het te veel uitstoten van CO₂ is door verbranding van fossiele brandstoffen. Het broeikaseffect wordt hierdoor te veel versterkt. Sommige veranderingen in het klimaat zijn nog tegen te houden als op korte termijn drastische maatregelen worden genomen. Sommige verandering zijn niet meer omkeerbaar. Het treffen van maatregelen tegen de gevolgen van deze veranderingen is hoog nodig. Het is tijd voor actie.

Iedereen moet overgaan tot actie. Niet alleen de gemeente, maar ook bedrijven (industriële en agrarische), woningbouwverenigingen, huurders, huiseigenaren, (sport)verenigingen met een eigen accommodatie. Iedereen!!! Met zijn allen moeten wij aan de slag om te zorgen dat er een aarde wordt achtergelaten die nog leefbaar is voor onze kinderen, kleinkinderen en nog vele generaties verder. Deze sprong naar een duurzame samenleving is één van de grootste uitdagingen van de 21e eeuw. Wel is heel belangrijk voor ons dat de duurzame samenleving voor alle Heerlenaren toegankelijk wordt ook voor stadgenoten met een minder grote beurs.

Heerlen heeft zich de afgelopen jaren op het gebied van duurzaamheid van haar meest innovatieve kant laten zien in de vorm van het mijnwaterproject. Deze methodiek die niet alleen vernieuwend is maar ook heel dicht bij onze identiteit past, is nog volop in ontwikkeling. Ook daarnaast zijn er tal van acties, activiteiten en projecten op het gebied van duurzaamheid. Hierin zien we ook enige versnippering hetgeen het belang en de roep om focus binnen dit thema steeds groter maakt. Wij zijn er van overtuigd dat het beter is om onze energie krachtig rondom maximaal drie hoofdlijnen te verdelen in plaats van het richten van al onze energie op alle onderdelen binnen dit thema.

Met het nieuwe programma duurzaamheid willen we naast de energietransitie zoals we die hebben afgesproken in onze regio (PALET) vooral ook de focus leggen op klimaatadaptatie en circulaire economie. Door die focus aan te brengen willen we voorkomen dat ons duurzaamheidsbeleid versnippert en aan effectiviteit gaat inboeten. Naast deze 3 pijlers zal het programma vooral de nadruk leggen op het samen met de stad ontwikkelen van projecten én zal het programma specifiek

de nadruk leggen op duurzaamheid voor iedereen. Ook mensen die het niet breed hebben moeten de mogelijkheid krijgen deel te nemen aan dit programma.

Fietsen op het Pancratiusplein.

2. Bestaand duurzaamheidsbeleid

Voor het bepalen van de reikwijdte van dit thema en de inmiddels vastgestelde kaders, willen wij aansluiten bij het eerder door het rijk en de gemeenteraad vastgesteld beleid en de daarin besloten doelstellingen. Belangrijkste onderdelen daarvan zijn het klimaatakkoord van Parijs, het klimaatakkoord van het rijk, Parkstad Limburg Energietransitie (PALET), ons eigen coalitieakkoord, het Meerjarig Bestuurlijk Programma (MBP) en de duurzaamheidsvisie van de gemeente Heerlen uit 2017. Op deze plek hebben we niet de beleidsrichtingen en plannen van de provincie Limburg en het waterschap opgenomen, maar het spreekt voor zich dat deze partners belangrijk zijn voor de richting die wij kiezen als gemeente.

Hier geven wij in hoofdlijnen aan welke beleid er is op alle relevante niveaus. Dat is beleid dat van invloed is op dat wat we willen, wat we gaan doen en wat we moeten en willen bereiken.

Parijs (2015).

In het Klimaatakkoord van Parijs is in 2015 afgesproken dat de opwarming van de aarde in 2050 wordt beperkt tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk. Het streven is om de opwarming beperkt te houden tot anderhalve graad.

Het klimaatakkoord van Parijs.

Nederland Circulair 2050.

Met het Rijks brede programma Nederland Circulair in 2050 heeft het kabinet in september 2016 de inzet van de Rijksoverheid op dit thema gepresenteerd. Vervolgens is deze ambitie, een volledig circulaire economie in 2050, in januari 2017 breder onderschreven in het Grondstoffenakkoord door bedrijven, vakbonden, overheden, natuur- en milieuorganisaties, kennisinstituten, financiële instellingen en vele andere maatschappelijke organisaties. Op dit moment staat de teller op meer dan 325 ondertekenaars.

Regeerakkoord 2017-2021 'Vertrouwen in de toekomst' (2017).

Duurzaamheid is één van de vier hoofdlijnen van het begin oktober 2017 gepresenteerde Regeerakkoord. Concrete ambities en doelstellingen zijn o.a. de reductie van broeikasgassen met 49% in 2030, het opstellen van een (nieuw) nationaal Klimaat- en Energieakkoord en het verankering van de hoofdlijnen van de te maken afspraken in een Klimaatwet.

Klimaatakkoord (2019).

Het kabinet heeft met het nationale Klimaatakkoord één centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met ten minste 49 procent in 2030 ten opzichte van 1990. Daarmee vult het kabinet de Nederlandse bijdrage aan het Klimaatakkoord van Parijs in. Dit klimaatakkoord wordt in de zomer van dit jaar vastgesteld. Op dit moment wordt het zgn. 'Ontwerp Klimaatakkoord' doorgerekend door het Centraal Planbureau.

PALET (2017).

PALET (Parkstad Limburg Energie Transitie) is de gezamenlijk ambitie van de Parkstad-gemeenten om in 2040 energieneutraal te zijn. Het doel van de energietransitie Parkstad is enerzijds het gebruik van fossiele brandstoffen te verminderen en daarnaast over te gaan op schone, duurzame energiebronnen.

Duurzaamheidsvisie gemeente Heerlen (april 2017).

In 2017 heeft de gemeenteraad de duurzaamheidsvisie vastgesteld. Deze visie werd opgesteld na gesprekken met tal van belanghebbenden in de stad. Deze gesprekken hebben ertoe bijgedragen dat in deze visie een hoofdrichting gekozen werd waarmee gemeentelijke keuzes kunnen worden onderbouwd en opgebouwd. Bepaald werd om de duurzaamheidsthema's energietransitie, 'de gezonde stad' (o.a. klimaatadaptatie) en circulaire economie op te pakken. Deze pijlers bevatten de belangrijkste gemeenschappelijke doelstellingen van zowel de gemeente als de bedrijven en instellingen in de stad. Ook werd in deze visie aangegeven dat successen binnen het duurzaamheid vooral afhangen van de mate waarin de gemeente burgers en belanghebbenden betreft bij de beleidsontwikkelingen en de besluitvorming.

Deltaprogramma ruimtelijke adaptatie 2018.

Het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is een gezamenlijk plan van gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk. Het Deltaplan versnelt en intensificeert de aanpak van wateroverlast, hittestress, droogte en de gevolgen van overstromingen.

Coalitieakkoord (mei 2018). Enkele citaten:

'.....Als tweede dwarsverband benoemen wij duurzaamheid. In het belang van het klimaat in het algemeen, maar ook het belang van onze eigen leefomgeving moeten wij zorgvuldig omgaan met onze omgeving. PALET (Parkstad Limburg Energie Transitie) is daarbij voor ons leidend en wij beseffen dat dit een enorme ambitie is, maar daar waar zaken toch sneller gerealiseerd kunnen worden gaan wij dat ook doen. Wij gaan in samenwerking met burgers, maatschappelijke partners, de provincie Limburg en de Parkstadgemeenten hiermee aan de slag met als doel energieneutraliteit in 2040. Dat gaan we vertalen naar al onze activiteiten de komende jaren. Wij kiezen binnen onze mogelijkheden altijd voor de meest duurzame oplossing. Onderdeel van de duurzame stad die wij nastreven is ook dat iedereen mee kan doen, ongeacht geslacht, inkomen, ras of etnische afkomst, religie, handicap of geaardheid. De gemeente heeft in al deze elementen enerzijds een voorbeeldrol en anderzijds de rol van aanjager.....'

'.....Duurzaamheid beschouwen wij als een element in al onze activiteiten. Maar het is ook een beleidsterrein op zich. We willen op dit onderdeel een voorbeeldfunctie vervullen maar vooral ook stimuleren, aanjagen, versnellen, het goede voorbeeld geven en initiëren. Een algemene doelstelling is voor ons energieneutraliteit in 2040. In PALET (Parkstad Limburg Energietransitie) hebben wij samen met de andere Parkstadgemeenten vastgelegd hoe onze regio door een aantal samenhangende maatregelen in het jaar 2040 energieneutraal kan zijn. We zetten hierbij in op zowel energiebesparing als op het groen opwekken en hergebruiken van energie. Bij al deze acties zoeken we voortdurend de samenwerking met Parkstad en de provincie Limburg. Zo gaan we op zoek naar inspirerende voorbeelden uit andere gemeenten.....'

Meerjarig Bestuurlijk Programma (MBP) 2019-2022 (november 2018).

Het MBP geeft invulling aan enerzijds de duurzaamheidsvisie van een jaar eerder door de duurzaamheidsthema's energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie als belangrijkste thema's te benoemen en anderzijds geeft het MBP de urgentie uit het coalitieakkoord weer op dit thema.

3. Ambities voor een duurzaam Heerlen

In de regio heeft Heerlen zich middels PALET gecommiteerd aan de ambitie om energieneutraal te zijn in 2040. Deze ambitie hebben wij omarmd en dit past ook de komende jaren binnen onze eigen doelstellingen.

Maar we kiezen ook voor verbreding van onze ambities analoog aan de door de gemeenteraad vastgestelde duurzaamheidsvisie, het coalitieakkoord en het MBP. Ons nieuwe duurzaamheidsprogramma willen we dan ook opbouwen langs de drie eerder genoemde pijlers: energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie.

Wij zijn er van overtuigd dat het beter is om onze energie krachtig rondom maximaal drie hoofdlijnen te verdelen in plaats van het richten van al onze energie op alle mogelijke onderdelen binnen dit het zeer brede thema duurzaamheid.

Wij kiezen in dat verband dan ook, zoals hierboven aangegeven voor drie hoofdlijnen die in het vervolg van deze notitie de drie pijlers van onze duurzaamheidsaanpak zullen gaan vormen.

Raadsleden samen met Charles Claessens in actie.

Naast het aanbrengen van focus in onze aanpak denken wij dat deze pijlers de belangrijkste gemeenschappelijke doelstellingen van zowel de gemeente als de bedrijven, instellingen en burgers in de stad herbergen, omdat:

- we op die manier werken aan beperking van klimaatverandering d.m.v. energiebesparing en de inzet van hernieuwbare energie;
- we zo de kwaliteit van leefomgeving bewaken en verbeteren t.b.v. een gezonde en aantrekkelijke stad om in te wonen, te werken en te leven;
- we de ontwikkeling van duurzame producten en processen stimuleren waar dit een bijdrage levert aan een betere leefomgeving of aan energietransitie. Met als uiteindelijk doel: zelfvoorzienendheid.

Naast deze pijlers is het voor ons van fundamenteel belang dat burgers en andere belanghebbenden niet alleen daadwerkelijk betrokken worden bij deze doelstellingen maar zeker ook dat niemand uitgesloten wordt van deze transitie. In Heerlen willen we dat iedereen mee doet en dat geldt ook voor de duurzaamheidsthema's. Dat betekent dat wij het als gemeente belangrijk vinden dat duurzaamheidsvoorzieningen vooral ook voor maatschappelijk kwetsbare burgers bereikbaar moeten zijn en waar mogelijk zelfs bijdragen aan een versterking van hun (financiële) positie en weerbaarheid. Daarnaast is het ook een feit dat onze duurzaamheidsambities alleen met de samenleving (lees: burgers, ondernemers, corporaties, instellingen etc.) gerealiseerd kunnen worden de komende decennia.

Rekening houdend met bestaand beleid en afspraken en op basis van het benoemen van de drie pijlers energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie komen wij tot de volgende 3 inhoudelijke ambities:

De energietransitie bereiken we door:

- Energiebesparing (bewoners/ondernemers/mobiliteit)
- Zon als bron;
- De wind als bron;
- Warmte in transitie;
- Gasloze wijken.

Ambitie1: Energietransitie. De samenleving in Heerlen woont, vervoert en werkt energieneutraal in 2040.

Om een gezonde, groene en toekomstbestendige stad te zijn, zetten wij in op de thema's:

- Droge voeten;
- Minder hitte in de bebouwde omgeving;
- Periodes van droogte opvangen;
- Meer groen.

Ambitie 2: Klimaatadaptatie. We hebben in 2050 een groene, gezonde, klimaatbestendige en water robuuste stad.

Ruimte bieden voor de nieuwe, circulaire economie dat doen wij in deze thema's:

- Hergebruik van producten en materialen;
- Afval is grondstof;
- Circulaire inkoop;

- Deelplatformen.

Ambitie 3: Circulaire economie. We hebben in 2050 een circulaire economie.

4. Energietransitie

Ambitie: De samenleving in Heerlen woont, vervoert en werkt energieneutraal in 2040.

Met energietransitie leveren we onze bijdrage aan de beperking van klimaatverandering d.m.v. enerzijds energiebesparing en anderzijds de inzet van hernieuwbare energie. Onze ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn is binnen de regionale samenwerking opgeknipt in tijdvakken van telkens 4 jaar waarvoor actuele uitvoeringsprogramma's opgesteld worden. Binnen de sectoren Wonen, Publieke dienstverlening, Commerciële dienstverlening en Industrie, Mobiliteit en de modaliteiten Zon, Wind en Warmte-Koude opslag (o.a. mijnwater) zijn handreikingen gedaan om hier invulling aan te kunnen geven.

De rol die wij als gemeente hierbij hebben is vooral een initiërende en faciliterende rol. Daarnaast werken wij binnen de stadsregio Parkstad Limburg en Zuid-Limburg nauw samen om onze krachten te bundelen. Zaken die regionaal of boven-regionaal spelen stemmen we zorgvuldig af en pakken we gezamenlijk op.

1. Energiebesparing (EB) (bewoners/ondernemers/mobiliteit)

We moeten naast het opwekken van duurzame energie ook eerst en vooral aandacht besteden aan het voorkomen van onnodig energiegebruik en het tegen gaan van het verspillen van energie. Binnen de gebouwde omgeving komt het energieverbruik voor 65% voor rekening van woningen, publieke- en commerciële dienstverlening. We zullen dus vooral in deze sectoren moeten werken aan energiebesparing. Het verbeteren van de woningvoorraad moet er voor zorgen dat alle inwoners gezond, comfortabel en betaalbaar kunnen wonen. En daarnaast willen we prioriteit geven aan de verduurzaming van het maatschappelijke vastgoed en de overige gemeentelijke gebouwen.

Projecten: (zie ook de bijlage)

- EB.1. Energiebesparing koopwoningen.
- EB.2. Aanpak Vereniging van eigenaren (VVE).
- EB.3. Verduurzaming sociale huursector.
- EB.4. Verduurzaming particuliere huursector.
- EB.5. Verduurzaming gemeentelijke gebouwen.
- EB.6. Verduurzaming Openbare verlichting.
- EB.7. Energieneutraal stadskantoor.
- EB.8. Verduurzaming Primair Onderwijs.
- EB.9. Verduurzaming Voortgezet Onderwijs en Onderwijs-campus.
- EB.10. Verduurzaming (sport)verenigingen.
- EB.11. Verduurzaming bedrijfsleven via RUD.
- EB.12. Verduurzaming bedrijfsleven middels ontzorging.
- EB.13. Verduurzaming Rioolwaterzuivering.
- EB.14. Schoon gemeentelijk wagenpark.
- EB.15. Maatregelen via Mobiliteitsvisie Heerlen.

2. De zon (Z) als bron.

Zonne-energie is een zeer toegankelijke en relatief eenvoudige methode om duurzame energie op te wekken. We hebben ons als gemeente Heerlen tot 2020 tot doel gesteld om 300 Terajoule (TJ = een eenheid voor energie, gelijk aan 10 tot de macht 12 joule oftewel 1.000.000.000 kilojoule) te realiseren, hetgeen overeenkomt met 8% van onze opwekdoelstelling van 7.026 TJ tot 2040 uit

PALET. Voor de periode van 2020-2024 hebben we 450 TJ (extra 12%) gesteld als doel. Middels concrete projecten zoals het Zonnepanelenproject Parkstad, zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen, energiecoöperatie Heerlen-Centrum, zonnepanelen bij Carbon-6 en bedrijfsdaken van Avantis/Trilandis, proberen we deze doelen te bereiken.

Projecten (zie ook de bijlage):

- Z.1. Zonnepanelenproject Parkstad – onderdeel Heerlen.
- Z.2. 5000 zonnepanelen in de binnenstad – bidboek Urban Heerlen.
- Z.3. Zonnepanelen voor de sociale huursector.
- Z.4. Grootschalig zon op daken.
- Z.5. Zonnepanelen op daken van gemeentelijk vastgoed.
- Z.6. Grootschalige opwek via energie coöperaties.
- Z.7. Zonnepanelen en boiler op sportverenigingen.
- Z.8. Zonnepanelen op scholen.
- Z.9. Innovatieve zontoepassingen : Zig-zag solar, Cablean.

3. De wind als bron (W).

Heerlen heeft de mogelijkheid gebruik te gaan maken van windenergie. Met een potentie van 316 TJ in 2040 zou een eerste stap tot 2020 met 4 windturbines goed zijn voor 74,7 TJ. Dit willen we samen met onze buurgemeenten oppakken, waarbij er één ruimtelijk plan tot stand komt voor Parkstad-Zuid waar we in stappen aan onze doelstellingen gaan werken. Hierbij zal de mogelijkheid tot participatie van omwonenden en coöperatieven een belangrijk onderdeel zijn. Het plaatsen van een solitaire windmolen op de Komenberg willen we bijvoorbeeld gaan onderzoeken.

Daarnaast willen we onderzoeken of er 2 innovatieve turbines zonder wieken (bv. Vortex Bladeless) iconisch gerealiseerd kunnen worden in Heerlen als 'Lange Jan 2 en Lange Lies 2'.

Projecten (zie ook de bijlage):

- W.1. Windplan Parkstad Zuid.
- W.2. Dorpsmolen Gebrookerbos – Koumenberg.
- W.3. Houten windmolens/molen zonder wieken.
- W.4. Kleine stedelijke windmolens als stedenbouwkundige markering/kunstwerk.

4. Warmte in transitie (WT).

Onder dit kopje valt ook het mijnwater. Een methodiek die in Heerlen is ontwikkeld en wereldwijd aandacht heeft gekregen. Ten aanzien van warmtetransitie moeten we snel concrete stappen zetten. We gaan beginnen met een visie en een concrete planning in 2021, met als belangrijkste thema hoe de toekomstige warmtevoorziening in de wijken er uit moet gaan zien. Mijnwater kan hier een belangrijke rol in spelen. Maar we zullen middels een duidelijke samenhangende visie op de toekomstige energievoorziening in de wijken moeten kiezen voor die maatregelen die maatschappelijk en financieel aanvaardbaar zijn.

Projecten (zie ook de bijlage):

- WT.1. Opstellen warmtevisie en warmteplannen per buurt.
- WT.2. Grootschalige uitrol van mijnwater.
- WT.3. Onderzoek naar lokaal gebruik biomassa.
- WT.4. Advisering geothermie via Woonwijzerwinkel.

5. Gasloze wijken (GW).

Middels pilots gaan we ervaring op doen met gasloze wijken. Hierin zal met alle betrokken partijen in de wijk gezocht worden naar oplossingen voor een energiemix die haalbaar en betaalbaar is voor iedereen in een wijk. De term 'gasloos' kan mogelijk niet nauwkeurig zijn wanneer er mogelijkheden gaan ontstaan om methodieken met waterstofgas te ontwikkelen als energiebron in onze wijken. Mocht dat zo zijn dan zullen we deze term veranderen.

Projecten (zie ook de bijlage):

- GW.1. Pilot aardgasloze wijk GMS.
- GW.2. Pilot aardgasloze school Horizon – GMS.

5. Klimaatadaptatie

Ambitie: We hebben in 2050 een groene, gezonde, klimaatbestendige en water robuuste stad.

De klimaatverandering leidt tot extreme weersomstandigheden, zoals hittegolven en extreme regenval. Hiermee worden een groot aantal mensen maar ook vitale infrastructuren en waardeketens bedreigd. De combinatie van Heerlense verstedelijking en klimaatverandering vraagt om een proactieve houding bij het vergroten van de weerbaarheid en veerkracht om een goede kwaliteit van leven voor de burgers te garanderen en hun maatschappelijke positie te behouden.

16

Al jaren werken we met een gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) c.q. Waterplan waarmee de belangrijkste opgave ten aanzien aanleg, beheer en onderhoud van onze riolering en waterhuis-houding wordt geregeld. Klimaatadaptatie is hierin tot op heden in beperkte mate meegenomen. In de duurzaamheidsvisie Heerlen van 2017 is signaleerd dat er aanvullend beleid opgesteld dient te worden voor de thema's groen en water in de ruimtelijke inrichting met het oog op klimaatadaptatie.

Landelijk is in de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie als doel gesteld dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en water robuust is ingericht ten aanzien van wateroverlast, droogte, hitte en overstromingen. Bij (her)ontwikkelingen dient geen extra risico op schade en slachtoffers te ontstaan voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is. Om dat te bereiken is als tussendoel in de Deltabeslissing opgenomen dat 'klimaatbestendig en water robuust' inrichten uiterlijk in 2020 onderdeel is van het beleid en handelen van de overheden. Bij regionale en lokale ruimtelijke afwegingen nemen de overheden de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het eigen plangebied in de afweging mee. (Deltaprogramma 2018, Ruimtelijke Adaptatie)

Doordat de VNG de Deltabeslissing getekend heeft, is het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (RA) een lokale opgave geworden. Het landelijke einddoel dient nog te worden vertaald naar een gemeentelijke ambitie. Binnen het programma Duurzaamheid zal dit aanvullend klimaatadaptatiebeleid worden opgesteld, waarbij het Deltaprogramma Deltaplan RA leidend is. Ook wordt dit meegenomen in de actualisatie van het gemeentelijk Waterplan en de Omgevingsvisie.

Hierbij zullen de zeven stappen ('ambities') van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie gevolgd worden:

1. kwetsbaarheid in beeld brengen;
2. risicodialoog voeren en strategie opstellen;
3. uitvoeringsagenda opstellen;
4. meekoppel kansen benutten;
5. stimuleren en faciliteren;
6. reguleren en borgen;
7. handelen bij calamiteiten.

De belangrijkste thema's voor klimaatadaptatie zijn:

- Meer groen;
- Droge voeten;
- Minder hitte in de bebouwde omgeving;
- Periodes van droogte opvangen.

Naast de zeven stappen geeft het Deltaplan RA gemeenten als opdracht mee te investeren in hun eigen vastgoed en het maatschappelijk vastgoed waarvoor ze verantwoordelijk zijn (scholen, openbare terreinen, sportaccommodaties en verkeersnetwerken). Ruimtelijke adaptatie dient te worden meegenomen als criterium bij aanbestedingen. Het belang van ruimtelijke adaptatie dient te worden geborgd in (praktijk)richtlijnen voor stedelijk water, openbare ruimte en groen en bouw, met aandacht voor planvorming, uitvoering, inkoop en beheer.

1. Droge voeten (DV).

Uit de klimaatscenario's van het KNMI blijkt dat de hoeveelheid jaarlijkse neerslag toeneemt, evenals de intensiteit van de buien. Hierdoor is er een grotere kans op wateroverlast. Een groot aanbod van regen in korte tijd of langdurige regenval kan leiden tot verhoogde grondwaterstand, water op straat of water in huizen, met als gevolg schade, overlast en slechte bereikbaarheid. Goed beheer en aanpassing van de waterberging in de openbare ruimte is van groot belang om de stad leefbaar, bereikbaar en gezond te houden.

Acties hebben vooral te maken met het uitvoeren van bestaande plannen (Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie), het actualiseren van plannen (verbreed gemeentelijk rioleringsplan/waterplan) en de waterbewustcampagne (Klimaat en Water).

Projecten (zie ook in de bijlage):

- DV.1. Deltaplan RA: stresstest, risicodialog actieplan.
- DV.2. Integraal Waterplan/watertakenplan.
- DV.3. Bewustwordingcampagne 'waterklaar'.
- DV.4. Afkoppelingsregeling/Steenbeek/Ik groen het.
- DV.5. Klimaatadaptief Handelen.
- DV.6. Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (onderdeel water).

2. Minder hitte in de bebouwde omgeving (MH).

Uit de klimaatscenario's blijkt dat niet alleen de gemiddelde temperatuur stijgt, maar dat ook de hitte-extremen toenemen. De opwarming van de aarde en de toenemende hitte-extremen hebben verschillende effecten. Zo leidt hittestress tot gezondheidsproblemen en extra sterfte onder kwetsbare groepen, zoals ouderen en chronisch zieken. Ook kan hitte-stress leiden tot verminderde

arbeidsproductiviteit en slaapstoornissen. Een ander effect van hitte is dat materialen uitzetten. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld bruggen niet meer openen of sluiten. Acties kunnen bijvoorbeeld zijn het uitvoeren van het Deltaplan RA en het inzetten van stimuleringsregelingen t.b.v. groene daken en groene gevels

Dit onderdeel is in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie gekoppeld aan het onderdeel hitte en droge voeten. Daarom wordt verwezen naar de toelichting en projecten in hoofdstuk 5.2.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- MH.1. Deltaplan RA: stresstest, risicodialoog en actieplan.
- MH.2. Stimuleringsregeling groene daken/gevels.
- MH.3. Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (onderdeel hittestress).

3. Periodes van droogte opvangen (DO).

Langdurige droogte kan uiteenlopende gevolgen hebben. Wanneer er watertekorten optreden, kan dit leiden tot schade aan landbouw en natuur. Bovendien is er onder droge omstandigheden in de zomer een grotere kans op natuurbranden. Droogte kan ook leiden tot (extra) bodemdaling. Dit kan met name invloed hebben op de biodiversiteit van onze beekdalen en stadsgroen.

Langdurige droogte kan uiteenlopende gevolgen hebben. Wanneer er watertekorten optreden, kan dit leiden tot schade aan landbouw en natuur. Bovendien is er onder droge omstandigheden in de zomer een grotere kans op natuurbranden. Droogte kan ook leiden tot (extra) bodemdaling. Dit kan met name invloed hebben op de biodiversiteit van onze beekdalen en stadsgroen.

Dit onderdeel is in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie gekoppeld aan de onderdelen onderdeel hitte en droge voeten. Daarom wordt verwezen naar de toelichting bij hoofdstuk 5.2.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- DO.1. Deltaplan RA: stresstest, risicodialoog en actieplan.
- DO.2. Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (onderdeel droogte).

4. Meer groen (G).

Groen is in al zijn verscheidenheid de 'superfood' van de ruimtelijke ordening. Het is een ruimtelijke kwaliteit die heel veel effecten verenigt, zoals verblijfskwaliteit en toerisme, leefbaarheid, biodiversiteit, voedselvoorziening, sociale verbinding, verkoeling, waterinfiltratie. We moeten er voor zorgen dat de huidige kwaliteit minimaal behouden blijft dan wel wordt versterkt.

Voorbeelden van acties zijn de ontwikkeling van het Caumerbeekdal en het '1000 bomen extra' plan.

In Hoensbroek een moestuin op de plek van een aantal gesloopte huizen.

Projecten (zie ook de bijlage):

- G.1. Ontwikkeling van het Caumerbeekdal.
- G.2. 1000 extra bomen.
- G.3. Productiegroen.
- G.4. Biodiversiteit herstellen en stimuleren.
- G.5. Vergroening van het centrum.
- G.6. Stad- landzones en groevengebied.
- G.7. Soortenmanagementplan voor beschermde flora en fauna.

Daarnaast willen we vermelden dat de initiatieven die worden ontwikkeld met de methode Gebrookerbos ook ruimte bieden voor groenmaatregelen die bijdragen aan klimaatadaptatie, leefbaarheid en duurzaamheid met de thema's wildernis en stadslandbouw. Voorbeelden daarvan zijn: Ridder Hoen Park, Vergetengroententuin, Tiny Forest in het Lange Janpark, 't Groenbroek, Kloosterkool-höfke, etc. De methode Gebrookerbos zal in de huidige raadsperiode worden ingezet voor gebiedsontwikkelingen in heel Heerlen.

6. Circulaire economie

Ambitie: We hebben in 2050 een circulaire economie.

Duurzaamheid ging volgens de VN-commissie van Brundtland over het beschikbaar blijven van voorraden en welzijn voor toekomstige generaties. Een circulaire economie maakt dit mogelijk door te zorgen voor gesloten kringlopen, d.w.z. dat in principe in een circulaire samenleving geen afvalstoffen meer voorkomen en dat alle materialen steeds opnieuw worden benut.

Afvalinzameling en -verwerking is bij wet Milieubeheer geregeld. Hierin worden reststoffen benaderd als materiaal zonder waarde, die je niet in bezit wilt houden, maar waar je vanaf wilt. De verwerking van diverse afvalstromen is al meer dan een eeuw strikt geregeld vanwege hygiëne en gezondheid. De gemeente beschikt over een Afvalbeheersplan dat door RD4 in samenwerking met Limburgse gemeenten wordt uitgevoerd.

De toenemende schaarste van grondstoffen leidt ertoe dat afvalstoffen steeds meer als waardevol worden gezien. Hergebruik van afvalstoffen en andere toepassingsvormen in productontwerp zijn in opkomst. De overheid werkt toe naar een 50% circulaire economie in 2030 en 100% in 2050 met het Grondstoffenakkoord en de transitieagenda's (Nederland Circulair in 2050). De partners van het Grondstoffenakkoord hebben de gezamenlijke ambitie een circulaire economie te realiseren, waarmee efficiënt en slim omgaan met grondstoffen en materialen het verdienvermogen van de Nederlandse economie helpt te versterken en het duurzaam omgaan met natuurlijk kapitaal en klimaat- en andere milieudoelen helpt te realiseren. Daartoe zijn vijf transitieagenda's opgesteld binnen de prioritaire thema's: Biomassa en voedsel; Kunststoffen; Maakindustrie; Bouw; en Consumptiegoederen. Gemeente Heerlen en Provincie Limburg zijn nog geen partner van het akkoord.

In de duurzaamheidsvisie Heerlen is in 2017 gesignaleerd dat er aanvullend beleid opgesteld dient te worden voor het thema hergebruik en circulaire economie. Zodat de gemeente als opdrachtgever de toepassing van afvalstof als grondstof meer aanjaagt.

De belangrijkste thema's voor de pijler Circulaire Economie zijn:

1. Afval is grondstof;
2. Hergebruik van producten en materialen;
3. Circulair inkopen;
4. Deelplatformen.

1. Afval is grondstof (AG).

Het afvalbeheersplan stap 2 is voor Heerlen op dit moment leidend bij de inzameling van het huishoudelijk afval. De kern van het Afvalbeheersplan is om kostenneutraal het huishoudelijke restafval te verminderen naar 100 kg per inwoner per jaar in 2020 en herbruikbare materialen en grondstoffen voor 75% gescheiden in te zamelen. Voor bedrijven is er meer marktwerking, zij mogen de inzameling naar keuze regelen. Andere doelstellingen zijn reductie van CO₂ met 33% en de netto verwerkingskosten terugbrengen tot nihil.

De komende jaren willen we inzetten op verdere daling van het huishoudelijk restafval door het separaat en kostenneutraal inzamelen van luiers en incontinentiematerialen en actieve communicatieprojecten om de bewustwording te vergroten. Ook de inspanningen van de verpakkingsindustrie, producenten en supermarkten bij de vermindering en recycling van verpakkingsmaterialen zullen moeten bijdragen aan deze daling. Het landelijk programma Van Afval naar Grondstof (VANG) moet ervoor zorgen dat de gebruikte verpakkingsmaterialen verminderen en beter recyclebaar worden.

Na 2020

Na 2020 willen we door middel van 'omgekeerd inzamelen' het scheiden van afval nog verder stimuleren. Dat betekent dat gescheiden materialen worden opgehaald en de reststroom zelf moet worden weggebracht. De exacte doelstellingen zullen in een nieuw plan worden beschreven. In het nieuwe plan is de transitie van lineaire naar circulaire economie voorzien. Acties die we in dit verband kunnen ontwikkelen zijn bijvoorbeeld het inzamelen van luiers en incontinentiematerialen.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- AG.1. Inzamelen van luiers en incontinentiematerialen.
- AG.2. Opstellen plan 2012-2016.
- AG.3. Communicatieprojecten en RD4 programma 2019-2020.
- AG.4. Inzamelen gft-afval bij hoogbouw.
- AG.5. Afbouwen dienstverlening restafval en verhogen inzamelfrequentie PDM.

2. Hergebruik van producten en materialen (HM).

Met afvalinzameling alleen komen we er niet. Bij transitie en beheer- en onderhoud zullen we veel meer oog moeten hebben voor de bestemming van materiaalstromen uit de sloop. We zullen de gebruikte materialen ook weer moeten willen toepassen waarbij na elke toepassing de waarde zo min mogelijk achteruit moet gaan. Dat vraagt aan de ontwerp kant een grote mindshift die is ingezet met de Cradle to Cradle methode.

Het ontwerpen op zich moeten we als overheid aan de markt overlaten. Hergebruik van materialen kunnen we als opdrachtgever en kaderstellend orgaan oppakken in sloopprojecten, gebiedsinrichting en bouwprojecten. Ook inkoop speelt een belangrijke rol, dit komt verderop aan de orde.

Acties die we kunnen ontwikkelen liggen op het terrein van duurzaam ontwerpen, duurzaam bouwen en duurzaam slopen. Ten aanzien van dat laatste willen wij bijvoorbeeld een beleid vaststellen op basis van ervaring opgedaan met experimenten om hergebruik van sloopmaterialen te vergroten en

te monitoren. Indien relevant zullen we gebruik maken van de transitieagenda's van het grondstoffenakkoord en waar mogelijk daarbij aansluiten.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- HM.1. Experimenten met duurzaam slopen.
- HM.2. Beleid Duurzaam slopen.
- HM.3. Duurzaam ontwerpen en bouwen.

3. Circulair inkopen (CI).

De gemeente kan haar rol als opdrachtgever veel actiever inzetten om de groei naar een duurzamere circulaire samenleving te versnellen. Met Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI) kunnen we de effecten van inkoop en aanbestedingen inzetten voor duurzaamheid, milieu en sociale aspecten. De gemeente heeft hierover in I&A-beleid een passage opgenomen. Dit beleid willen we verder invullen en actief implementeren. Daarvoor experimenteren we met diverse instrumenten en gaan we samenwerken met ketenpartners.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- A.1. Aanpak MVI implementatie in de organisatie.
- A.2. MVI Manifest ondertekenen.
- A.3. Meer Circulair inkopen.
- A.4. FairTrade.
- A.5. Convenant Circulair Bouwen.

4. Deelplatformen (D).

Deelplatformen gaat over het delen van auto, spullen, huis, talent enz. Landelijke deelplatformen zijn bijvoorbeeld Croqqr, Heel Nederland Deelt, Peerby, Thuisafgehaald, Snappcar, Helping, Blablacar. In de regio Parkstad zijn onder andere Repair Cafés actief en op het gebied van mobiliteit GreenWheels, Nextbike, enz.

Dit willen we meer stimuleren, door als gemeente netwerken te faciliteren. Kansen liggen op de gebieden van mobiliteit, stadsdistributie, bouwwerktuigen, enz.

Projecten (zie ook in de bijlage):

- D.1 Stimuleren deelplatformen.

7. Samen met - en voor - alle Heerlenaren.

1. Met alle Heerlenaren (Participatie)

Duurzaamheid is een zaak van ons allemaal. We gaan met dit programma duurzaamheid continu werken om onze maatschappelijke sensitiviteit te versterken. We gaan op zoek naar kansen en koplopers in de samenleving om te ontdekken waar het enthousiasme en de kansen zitten in de Heerlense samenleving. Op die manier kunnen we partijen verbinden, initiatieven starten en Heerlen effectiever duurzamer maken.

23

Immers, een groot deel van de initiatieven en de investeringen die nodig zijn om onze ambities te verwezenlijken zullen samen met burgers, ondernemers en andere partijen binnen de samenleving gedaan moeten worden. Communicatie, debat, voorlichting, burgerbetrokkenheid etc. zijn dan ook sleutelbegrippen die de komende jaren binnen het programma duurzaamheid op de voorgrond zullen staan.

De gemeente kan de duurzame ambities die we in dit programma verwoorden, alleen realiseren wanneer we dat in samenwerking doen met Heerlenaren, met bedrijven, met kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en andere overheidsorganen. We gaan samenwerkingsverbanden aan

om projecten in de stad te realiseren waarbij wij vaak een faciliterende rol hebben. Projecten hebben soms net even een zetje nodig om een vliegende start te krijgen. Dat zetje kan gegeven worden door expertise in te brengen, partijen bij elkaar te brengen door een platform te creëren of door vooronderzoek of business cases te laten uitvoeren. Waar mogelijk zal ook de gemeente moeten (mee)investeren. Hiervoor is het programma duurzaamheid bedoeld. Het relatief beperkte budget kan zo als een vliegwiel werken voor grootschaliger investeringen van publieke en private partijen.

We willen als lokale overheid burgers (instellingen, ondernemers, verenigingen etc.) meer én beter betrekken bij ons beleid. Dit is benoemd als een dwarsverband/een rode draad door het Heerlens coalitieakkoord. Naast deze politieke opdracht maken ook maatschappelijke trends het noodzakelijk om in Heerlen actief met participatie aan de slag te gaan. Zeker met een thema als duurzaamheid.

Wij doen als gemeente in de relatie met onze burgers steeds vaker een beroep op zaken als zelfredzaamheid, meer eigen verantwoordelijkheid en zelfbeheer. Dat kan alleen echt effectief zijn als daar ook meer zeggenschap en meer inbreng van diezelfde burgers mee samen gaat. Bovendien zijn wij als gemeentelijke overheid maar een relatief kleine speler binnen thema's als energietransitie, klimaatadaptatie en circulaire economie.

Daar komt bij dat de samenleving zich ontwikkelt tot een informatiesamenleving, waarbij de mondigheid en kennis van de burger een gegeven is. De burger weet en kan veel meer dan in het verleden. Gegevens zijn dankzij de informatietechnologie snel en breed beschikbaar. Het monopolie op kennis bestaat niet meer en openheid is de norm. Bovendien is de mondige burger ook in staat om de eigen gedachten, ideeën en opinies te verspreiden en uit te voeren. Dit geldt ook voor de thema's in het programma duurzaamheid.

Belangrijk is dat het programma duurzaamheid geen statisch maar een dynamisch programma is. Dat komt naast de enorm snelle technische ontwikkelingen in de samenleving vooral ook omdat we in alles wat we doen burgers en partijen in de stad willen gaan betrekken. Dat betekent dat er steeds weer nieuwe inzichten komen die een proces, een aanpak of een project kunnen veranderen wanneer dat effectiever is.

2. Voor alle Heerlenaren

In Heerlen willen we dat iedereen mee doet en dat geldt ook voor duurzaamheidsthema's. Dat betekent dat wij het als gemeente belangrijk vinden dat duurzaamheidvoorzieningen vooral ook voor maatschappelijk kwetsbare burgers bereikbaar moeten zijn.

Dat betekent dat daar waar de prijs moet worden betaald door de samenleving voor verduurzaming, dit gebeurt volgen het principe dat de sterkste schouders de grootste lasten dragen. Van de andere kant is het belangrijk voor ons dat daar waar verduurzaming (op termijn) financieel aantrekkelijk is voor de individuele burger, deze burger hiervan niet wordt uitgesloten.

8. Praktische aspecten van de uitvoering

1. Een programma duurzaamheid.

De wijze waarop een opdracht/opgave gerealiseerd moet worden is op de keper beschouwd een organisatievraagstuk. Gaat het om een routine, een project, een programma, een improvisatie of vereist de klus wellicht toch een meer procesmatige aanpak?

Een programmatische aanpak is een manier van managen of besturen die de voorkeur verdient wanneer sprake is van een aantal onderling samenhangende projecten en andere inspanningen die bestuurlijk urgent zijn, maar niet passen binnen de normale werkwijze van de permanente organisatie. Vaak is het een thema dat als een rode draad door de organisatie en de begroting loopt. De centrumaanpak, herstructurering en de omgevingswet zijn voorbeelden van thema's die zich voor Heerlen bij uitstek lenen voor een programmatische aanpak.

Een programma is een uniek complex van inspanningen (waaronder projecten) dat met beperkte middelen doelgericht moet worden uitgevoerd. De inspanningen die in een programma thuis kunnen horen, bestaan uit zowel routines, improvisaties als projecten. Vaak is het aandeel projecten in het opbouwstadium laag, groeit dat aandeel in het effectueringstadium en neemt het weer af in het afbouwstadium. Improvisaties zijn er vooral in het opbouwstadium, en routines komen dominant ter beschikking in het effectueringstadium en in het afbouwstadium.

Het verschil tussen programma's en projecten is meer dan een kwestie van kwantiteit, doorlooptijd en omvang. Waar een project zich richt op de realisatie van één vooraf overeengekomen resultaat, richt een programma zich op het nastreven van meerdere, soms zelfs onderling strijdige doelen. Dit betekent dat het managen van projecten iets fundamenteel anders is dan het managen van programma's. Maar er zijn ook overeenkomsten: zowel projecten als programma's concentreren zich op het richten en bundelen van de energie van betrokkenen en op het zo helder mogelijk omschrijven van de (verschillende!) rollen en spelregels.

Om de maatschappelijke opgaven, zoals we die hierboven geschetst hebben effectief aan te kunnen pakken, zijn wij van mening dat het nodig is om het thema duurzaamheid in de vorm van een programma uit te werken. Dit programma krijgt thans binnen de reorganisatie van de ambtelijke organisatie een plaats en per 1 juli 2019 hiervoor zal in 2019 een programmamanager duurzaamheid op basis van dit programmaplan aan de slag gaan.

2. Financiering.

Om de grote en urgente ambities van dit programma te verwezenlijken is een structureel investeringsbudget nodig. Urgent en min of meer verplicht zijn de afspraken die in dit verband gemaakt zijn inzake PALET in regioverband. Met dit budget kunnen we bijvoorbeeld de eigen organisatie/gemeentelijke gebouwen verduurzamen maar mogelijk ook een (revolverend) duurzaamheidsfonds inrichten waarmee we beschikken over middelen om subsidies binnen te halen of waarmee we investeringen kunnen doen die zichzelf terugverdienen. Maar vooral zijn slimme investeringen nodig om de gestelde ambities, waaronder de PALET doelstellingen, kunnen verwezenlijken.

De totale investeringen die nodig zijn om de doelstellingen te realiseren zijn uitzonderlijk groot en zullen deels van andere overheden (Rijk, Europa), deels uit de samenleving en deels van de gemeente moeten komen. Voor ons als gemeente hebben we het al snel over meerdere tientallen miljoenen euro's. Een gedeelte daarvan zit al in de reguliere lijnbegroting bijvoorbeeld de middelen voor klimaatadaptatie (riolering en waterhuishouding) of de afvalbegroting (inzameling en hergebruik van afvalstromen). Daarnaast zullen er bij investeringen voor onderhoud en vervanging van gebouwen en infrastructuur middelen worden ingezet die ook bijdragen aan de realisatie van de duurzaamheidsdoelstellingen. Er zullen echter ook afzonderlijke middelen beschikbaar gesteld moeten worden om bijvoorbeeld de energietransitie te kunnen aanjagen.

De kosten/financiering van het programma duurzaamheid valt uiteen in een aantal onderdelen:

1. Ambtelijke capaciteit.

Het is nodig dat er voldoende ambtelijke capaciteit beschikbaar komt om het programma duurzaamheid te kunnen realiseren. Om de ambities te verwezenlijken is minimaal een programmamanager (1 FTE), een projectleider (1 FTE) en een projectondersteuner (1 FTE) nodig. De totale kosten hiervoor bedragen € 285.000 vanaf 1 juli 2019.

Programmamanagement (3 FTE)	2019	2020	2021	2022
Kosten	€ 142.500	€ 285.000	€ 285.000	€ 285.000
Dekking	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.

2. Een duurzaamheidsinvesteringsfonds creëren.

Naast de ambtelijke capaciteit zijn er investeringsmiddelen nodig om enerzijds de projecten die benoemd zijn in dit programma te kunnen financieren en anderzijds moet dit fonds als een vliegwiel gaan dienen om de middelen te kunnen genereren voor grootschaligere investeringen. We gaan onderzoeken op welke manier dit fonds gevuld kan worden. Op de eerste plaats denken we daarbij aan de ruimte die mogelijk in de begroting gaat ontstaan. Er zijn daarnaast nog andere opties. We gaan onderzoeken of de bestaande middelen vanuit de voorzieningen riolering en/of afval hierbij een rol kunnen spelen, waarbij we natuurlijk de zorgplicht die gekoppeld is aan deze voorzieningen in acht zullen houden.

Het belang van dit fonds zit enerzijds in het creëren van investeringsruimte maar zeker ook in het creëren van cofinancieringsmiddelen bij bijvoorbeeld het binnenhalen van subsidies. Ook zien wij goede mogelijkheden om vanuit deze middelen duurzaam te financieren als een revolverend fonds waarbij uitgeleend geld weer opnieuw beschikbaar komt voor nieuwe leningen.

Duurzaamheidsfonds	2019	2020	2021	2022
Kosten	1 miljoen – 3 miljoen euro.			
Dekking	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.	n.t.b.

3. Bestaande middelen inzetten t.b.v. duurzaamheidsdoelen.

Er worden al reguliere middelen ingezet t.b.v. duurzaamheidsdoelstellingen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het planten van bomen en het optimaliseren van onze afwateringssystemen. Dat betekent dat we al te maken hebben, en te maken krijgen, met projecten die weliswaar duurzaamheidsdoelen dienen maar vaak via een eigen begroting (business case) met dekking worden uitgevoerd, buiten de strekking van dit programmaplan.

Anderzijds is het voor ons als gemeente een uitdaging om in toenemende mate bestaande middelen zodanig in te zetten dat deze ook bijdragen aan de te realiseren duurzaamheidsdoelen. Denk daarbij aan het (slim)duurzamer ontwikkelen van gemeentelijk vastgoed. Sturingsinstrumenten hiervoor zijn bijvoorbeeld het gemeentelijk aanbestedingsbeleid, de bestemmings- en omgevingsplannen en programma's van eisen bij ruimtelijke projecten. Het is noodzakelijk dat hiervoor binnen de gemeentelijke organisatie nog stappen gemaakt worden. Waar het om gaat is dat duurzaamheid bij alle beslissingen mee worden genomen. Duurzaamheid moet een intrinsiek onderdeel worden bij alles wat we doen.

4. Externe middelen.

Op het gebied van duurzaamheid, met name op de innovatieve tak van duurzaamheid, bestaan tal van subsidiemogelijkheden. Daarnaast staat het voor ons vast dat wij binnen dit thema heel goed aansluiten bij de Regiodeal. Een nog op te zetten duurzaamheidsfonds kan een belangrijk vliegwiel worden om externe middelen te kunnen genereren.

3. Klimaatbegroting.

Binnen dit programmaplan introduceren wij een zgn. klimaatbegroting. Een eerste opzet van deze klimaatbegroting nemen wij hieronder op. In de klimaatbegroting gaan we expliciet vermelden welke taakstelling we onszelf opleggen ten aanzien van duurzame energie en energiebesparing voor de komende periode (bijvoorbeeld 1 jaar, 2 jaar, 4 jaar). Het spreekt voor zich dat deze klimaatbegroting is afgeleid van de ambities die we geformuleerd hebben in PALET.

Het totale jaarlijkse energieverbruik in de gemeente Heerlen bedraagt 12.355 TJ (Terajoule: eenheid van energie 1TJ = 10 tot de macht 12 Joules). Daarvan komt zo'n 65% (7.965 TJ) voor rekening van de gebouwde omgeving, bestaande uit de woningen (30%), de publieke dienstverlening (16%) en de commerciële dienstverlening (19%). Het wegverkeer (19%) en de industrie en energie (13%) hebben ook een aanzienlijk aandeel in het totale energieverbruik in Heerlen.

Vanuit het PALET dossier wordt het mogelijk geacht om in 2040 4.099 TJ minder energie te gebruiken dan op dit moment. Dat is een besparing van 35%. Met name in de gebouwde omgeving zijn grote besparingen te behalen: 2.910 TJ. Een besparing van 4.099 TJ op het huidige energiegebruik van 12.355 TJ leidt tot een resterende energiebehoefte van 8.256 TJ in 2040. De resterende energievraag (na energiebesparing) wordt vervolgens ingevuld door 7.026 TJ aan duurzame energieopwekking.

Vertaald naar de klimaatbegroting betekent dit:

Energiegebruik in Heerlen: 12.355 TJ (2011)

Ambitie 2040:

Energieopwekking: 7.026 TJ (65%)

Energiebesparing 4.099 TJ (35%)

Ambitie 2020:

Energieopwekking: 492 TJ

Energiebesparing 506 TJ

Hieronder is een eerste concept versie van een mogelijke klimaatbegroting opgenomen.

Tijdens de begrotingsbehandeling van de begroting 2019 is met de gemeenteraad afgesproken om vanaf de begroting 2020 duurzaamheid als volwaardige paragraaf op te nemen in de gemeentebegroting.

Tekst van deze motie: '.....De coalitiepartijen in het coalitieakkoord hebben vastgelegd dat gemeente Heerlen jaarlijks een klimaatbegroting gaat opstellen, waarin we inzichtelijk maken wat we het komende jaar in de gehele gemeente aan verduurzaming gaan doen en welke uitgaven we daarvoor doen.....'.

Uitgaande van onze huidige PALET systematiek rekenen wij voor energietransitie in TJ's de eenheid voor energie. Mogelijk dat in het kader van de RES er gerekend moet gaan worden met CO2 emissie getallen of Watt's. Dit is een kwestie van omrekenen t.z.t.

Klimaatbegroting 2019					
			Ambitie 2040	Taakstelling 2020	Taakstelling 2022
			TJ	TJ	TJ
Energiebesparing:	EB				
Project	EB.10	Woonwijzerwinkel		35,24	
De zon als bron:	Z				
Project	Z.1	Zonnepanelenproject		26,60	
De wind als bron:	W				
De aarde als bron:	A				
Gasloze wijken:	GW				

		Reeds gerealiseerd (1,79+0,09)			
Totaal				61,84	

4. Planning en evaluatie.

Dit is het programmaplan duurzaamheid 2019-2022. In 2022 zal een evaluatie plaatsvinden van dit programmaplan en beslist worden over een (gewijzigde) voortzetting van het programma.

29

Metten is weten. Om de uitvoering van het programma tussentijds te kunnen aan- en bijsturen is goede informatie nodig. Liggén we op koers op weg naar de realisatie van de ambities ? Realiseren we werkelijk de gewenste resultaten ? Bereiken we het beoogde effect ? Om deze vragen te beantwoorden rapporteren we via de programmarapportages en brengen we de voortgang van het programma in beeld. Belangrijk onderdeel is de weergave van de realisatie versus de planning waarbij twee vragen centraal staan:

1. Hebben we gedaan wat we beoogden te doen?
 2. Hoe staat het met de benutting van het begrote budget?
- Op basis hiervan worden eventueel voorstellen voor bijsturing gedaan.

Zoals aangegeven in de duurzaamheidmotie wordt in de begroting een aparte paragraaf 'duurzaamheid' op te nemen. Jaarlijks zullen we daartoe een monitor uitvoeren uitgevoerd om te bezien wat de vorderingen zijn. Op grond van deze monitoring kan er dan worden bijgestuurd en kan de klimaatbegroting op basis daarvan worden aangepast.

Bijlagen (Projecten)

ENERGIETRANSITIE

Projecten energiebesparing (EB)

30

Project nr.	EB1
Naam project	Energiebesparing koopwoningen
Omschrijving	Voor woningeigenaren bouwen we aan een servicepunt (Woonwijzerwinkel) waar burgers volledig ontzorgd kunnen worden bij de verduurzaming van hun woning. Samen met dit regionale servicepunt worden tevens projecten opgestart ten aanzien van : • Verenigingen van eigenaren • Wijkinitiatieven / energie coöperaties
Impact i.r.t. ambitie	36,04 TJ van 327,92 TJ tot 2020 (35,24+0,80)
Planning 2019-2022	Realisatie woonwijzerwinkel in 2019
Middelen	Projectkosten via Horizon2020-Innovate Investeringskosten ?? (Luc vragen, op basis van businessplan)
Rol gemeente	In het begin initiërend, later samenwerkend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	EB2
Naam project	Aanpak Vereniging van eigenaren (VVE)
Omschrijving	Deze groep kent een specifieke dynamiek omdat zaken vaak gezamenlijk aangepakt moeten worden. Dat vraagt om een speciale benadering. Samen met de Woonwijzerwinkel proberen we de VVE's zo veel mogelijk te ondersteunen. Middels pilots zoeken we naar geschikte aanpakken.
Impact i.r.t. ambitie	Onderdeel van taakstelling P.1 VVE is 12% van totale woningbestand
Planning 2019-2022	Eerste pilots in 2018-2019, aanpak ontwikkelen in 2020
Middelen	€ 20.000 pilots € 25.000 ontwikkelen aanpak
Rol gemeente	Initiërend en faciliterend Samen met Parkstad
Programma/lijn	Programma

Project nr.	EB3
Naam project	Verduurzaming sociale huursector
Omschrijving	Met de woningcorporaties worden prestatieafspraken gemaakt. Er wordt getracht om een dynamisch netwerk te bouwen voor de verduurzaming van de sociale woningvoorraad. Binnen dit netwerk worden jaarlijkse doelen gesteld en gemonitord, afgestemd en kennis gedeeld. Basis hiervoor is een duidelijk inzicht in de vigerende situatie en de op handen zijnde plannen. Deze activiteiten moeten het uitgangspunt vormen voor gestructureerde prestatieafspraken.
Impact i.r.t. ambitie	133,71 TJ van 327,92 TJ tot 2020
Planning 2019-2022	Netwerk en inzicht gerealiseerd in 2020

Middelen	
Rol gemeente	Initiërend en faciliterend
Programma/lijn	Lijn

Project nr.	EB4
Naam project	Verduurzaming particuliere huursector
Omschrijving	Met deze groep moet middels een thematafel nagedacht worden over een aanpak.
Impact i.r.t. ambitie	Onderdeel van taakstelling P.3
Planning 2019-2022	Eerste pilots in 2018-2019, aanpak ontwikkelen in 2020
Middelen	
Rol gemeente	Initiërend en faciliterend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	EB5
Naam project	Verduurzaming gemeentelijke gebouwen
Omschrijving	Er moet een plan van aanpak worden opgesteld om te komen tot de verduurzaming van ons gemeentelijk vastgoed
Impact i.r.t. ambitie	14 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Plan gereed in 2020
Middelen	
Rol gemeente	Eigen actie
Programma/lijn	Lijn verantwoordelijkheid bij domein Ruimte/Vastgoed

Project nr.	EB6
Naam project	Verduurzaming Openbare verlichting
Omschrijving	In het beleidsplan Openbare Verlichting (2015-2020) zijn reeds uitvoerende maatregelen opgenomen die er voor moeten zorgen dat onze openbare verlichting gaat voldoen aan de ambities uit het energieakkoord (2013) van 20% energiezuinige verlichting. In het nieuwe beleidsplan zal de ambitie aangepast moeten worden aan de nieuwe taakstellingen vanuit het Klimaatakkoord.
Impact i.r.t. ambitie	9,19 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Nieuw beleidsplan opstellen in 2020
Middelen	
Rol gemeente	Eigen actie
Programma/lijn	Lijn.

Project nr.	EB7
Naam project	Energieneutraal stadskantoor
Omschrijving	In het klimaatbeleidsplan van 2013 is reeds opgenomen dat onze nieuwe huisvesting energieneutraal gerealiseerd moet gaan worden. In de aanbesteding is hierbij uitgegaan van een energieneutraal energieverbruik voor alle gebouwgebonden maatregelen. Volgens de aanbiedingen zou hier ruimschoots aan voldaan kunnen worden met gebruik van mijnwater en voldoende zonnepanelen op het dak.
Impact i.r.t. ambitie	13,80 TJ van 327,92 TJ
Planning 2019-2022	Realisatie in 2020

Middelen	Projectkosten
Rol gemeente	Eigen actie
Programma/lijn	Project vanuit Vastgoed

Project nr.	EB8
Naam project	Verduurzaming Primair Onderwijs
Omschrijving	In samenwerking met de stadsregio wordt een aanpak, op basis van de 'methode-Nuth, ontwikkeld om de basisscholen te verduurzamen.
Impact i.r.t. ambitie	10 TJ van 327,92 TJ
Planning 2019-2022	Start met pilot's in 2019 Uitrol in 2020-2021
Middelen	De pilot voor 6 scholen wordt door Parkstad (€ 10.000) en de scholenkoepels (€ 10.000) voorgefinancierd. Projectleider: 2 jaar, ½ dag in de week Uitgaande van 26 Heerlense scholen zouden we voor een vervolg met 50% cofinanciering door de gemeente ca. € 40.000 nodig hebben.
Rol gemeente	Voor de pilot een volgende rol. Bij de uitrol een ondersteunende rol voor het aanleveren van gegevens en het maken van concrete afspraken met de scholenkoepels.
Programma/lijn	Programma, ondersteund vanuit onderwijshuisvesting en duurzaamheid.

Project nr.	EB9
Naam project	Verduurzaming Voortgezet Onderwijs en Onderwijs-campus
Omschrijving	Middels een thematafel met de onderwijskoepels moet gekeken worden naar een geschikte aanpak. De scholen hebben in het verleden wel al zaken aangepakt. Hierbij dient ook de onderwijscomponent te worden meegenomen.
Impact i.r.t. ambitie	4,41+ 0,06 TJ van 327,92 TJ
Planning 2019-2022	Organiseren van een thematafel 2 ^e helft 2020 Ontwikkelen aanpak Projectleider: 2 jaar, ½ dag in de week
Middelen	Uren voor de thematafel en ontwikkeling aanpak vanuit reguliere uren beleid Ruimte.
Rol gemeente	Initiërend.
Programma/lijn	Programma, ondersteund door onderwijshuisvesting en duurzaamheid

Project nr.	EB10
Naam project	Verduurzaming (sport)verenigingen
Omschrijving	Om de energiekosten van verenigingen te drukken worden ze begeleid bij het inzichtelijk maken en aanpakken van energiebesparende maatregelen. Gestart is in 2018 met een scan van de sportverenigingen, hetgeen in 2019 heeft geleid (in combinatie met de nieuwe BOSA subsidieregeling en een provinciaal duurzaamheidsfonds) tot het oprichten van een coöperatieve vereniging die clubs gaat begeleiden bij de verduurzaming en gezamenlijke inkoop. De scans moeten worden omgezet in een concreet plan van aanpak per vereniging. Nadat de sportverenigingen op weg zijn, straten we met de aanpak van alle andere verenigingen met eigen gebouw (speeltuinen, scouting, muziekkorpsen, e.d.)
Impact i.r.t. ambitie	?? TJ van 327,92 TJ (nog niet specifiek gemaakt) in 2020
Planning 2019-2022	Oprichten coöperatie medio 2019

Middelen	Tot dusver is in de 1 ^e fase € 35.000 geïnvesteerd. Voor het vervolg is aanvullend een bedrag van ca. € 30.000 nodig voor het uitvoeren van scans. Projectleider : 1 jaar , 1 dag in de week
Rol gemeente	Initiërend en projectleiding.
Programma/lijn	Programma, ondersteund door welzijn en duurzaamheid.

Project nr.	EB11
Naam project	Verduurzaming bedrijfsleven via RUD
Omschrijving	Door de Regionale Uitvoering Dienst Zuid Limburg worden specifieke bedrijfsbezoeken afgelegd om te kijken naar de erkende maatregelen lijsten op het gebied van energie. In 2019 zijn de kantoren en grote bedrijfshallen aan de beurt. In het kader van de nieuwe informatieplicht zullen we de aanpak voor 2020 moeten gaan herbezien.
Impact i.r.t. ambitie	½ van 66,3 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2019 worden grote bedrijfshallen bezocht. Plan van aanpak voor 2020 en verder nog uit te werken.
Middelen	Vanaf 2017 worden reeds bedrijven extra bezocht. Parkstad verdubbeld de inbreng vanuit de gemeente. In 2019 wordt door de gemeente Heerlen € 15.000 ingebracht, hetgeen Parkstad verdubbeld.
Rol gemeente	Begeleiding en opdrachtverstrekking vanuit IV.
Programma/lijn	Lijnverantwoordelijkheid bij domein Ruimte/ team handhaving

Project nr.	EB12
Naam project	Verduurzaming bedrijfsleven middels ontzorging
Omschrijving	Er moet een aanpak komen voor ondernemers zodat zij hun bedrijf verder gaan verduurzamen. Er zijn reeds verschillende pogingen ondernomen, maar deze hebben niet geleid tot een concrete aanpak. MKB Limburg, samen met het Innovatiehuis bereiden een aanpak voor in het kader van de informatieplicht voor bedrijven. Mogelijk dat hier een samenwerking kan ontstaan met de Woonwijzerwinkel die eenzelfde ontzorging en advisering verzorgd voor huiseigenaren.
Impact i.r.t. ambitie	½ van 66,3 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Pilotaanpak start in 2019
Middelen	Projectleider: 3 jaar, 1 uur in de week
Rol gemeente	Mee ontwikkelen, volgen, stimuleren ondernemers
Programma/lijn	Programma, ondersteund vanuit duurzaamheid, IV en economie

Project nr.	EB13
Naam project	Verduurzaming Rioolwaterzuivering
Omschrijving	Door de WBL is een plan gemaakt voor de verduurzaming van de RWZI in Hoensbroek. Inmiddels is hier deels invulling aan gegeven middels het plaatsen van zonnepanelen. Verder voortgang is onbekend.
Impact i.r.t. ambitie	11 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Eigen plannen van WBL
Middelen	nvt
Rol gemeente	Volgend

Programma/lijn	Programma
----------------	-----------

Project nr.	EB14
Naam project	Schoon gemeentelijk wagenpark
Omschrijving	In 2019 zijn de 1 ^e lichting elektrische auto's en aardgasauto's vervangen door nieuwe elektrische auto's. Daarnaast zijn de wagens met laadbak vervangen. In 2019 zijn de gesloten bussen aan de beurt voor vervanging. Uitgangspunt bij vervanging is zo veel mogelijk duurzaam, bij voorkeur elektrisch, maar het werk moet door kunnen gaan. We streven dus naar een zo duurzaam mogelijk wagenpark, passend bij de vervoersbehoefte die we hebben. De kosten voor de oplaadinfrastructuur dient hierin te worden meegenomen.
Impact i.r.t. ambitie	3,45 TJ van 327 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Vervanging gesloten bussen.
Middelen	Binnen de bestaande begroting
Rol gemeente	Eigen inzet
Programma/lijn	Lijnactiviteit van de wagenparkbeheerder

Project nr.	EB15
Naam project	Maatregelen via Mobiliteitsvisie Heerlen
Omschrijving	Om te komen tot een reductie van het gebruik van fossiele brandstoffen in ons huidige vervoersbehoefte, zijn een grote verscheidenheid aan maatregelen nodig. Daarom is duurzaamheid een belangrijk speerpunt van de nieuwe mobiliteitsvisie die in ontwikkeling is. Hier zullen specifieke actiepunten en projecten uit moeten rollen die mogelijk ondergebracht dienen te worden in dit programma.
Impact i.r.t. ambitie	50,20 TJ van 327,92 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2019 mobiliteitsvisie gereed, implementatie vanaf 2020
Middelen	Nvt
Rol gemeente	Regierol in nadere uitwerking
Programma/lijn	Lijnverantwoordelijkheid bij domein Ruimte/ team Mobiliteit

Projecten zon als bron (Z)

Project nr.	Z1
Naam project	Zonnepanelenproject Parkstad – onderdeel Heerlen
Omschrijving	Door de stadsregio is een ontzorgingsproject opgezet waarbij 2200 huiseigenaren of MKB-ers zonnepanelen kunnen plaatsen via de gemeente Heerlen, met een lening van de gemeente Heerlen.
Impact i.r.t. ambitie	26,60 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2018-2021 2 ^e helft 2020 nieuwe promotie activiteiten, o.a. info avonden
Middelen	Kostendekkend 200 uur projecturen intern begroot 13,2 miljoen lening aan burgers Projectleider voor promotieactiviteiten; 100 uur
Rol gemeente	Initiërend en uitvoerend
Programma/lijn	Lijnverantwoordelijkheid bij domein Ruimte/ team beleid

Project nr.	Z2
Naam project	5000 zonnepanelen in de binnenstad – bidboek Urban Heerlen
Omschrijving	Na vaststelling PALET is in het kader van het centrum een ambitie 23 benoemd om 5000 zonnepanelen te realiseren. Voor gemeentelijk vastgoed worden zelf stappen gezet. Daarnaast willen we een energie coöperatie oprichten die zich gaat inzetten om een bijdrage te leveren in de 500 panelen en de sociaal maatschappelijke meerwaarde te creëren van een dergelijk initiatief.
Impact i.r.t. ambitie	5 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2020 realisatie zonnepanelen op gemeentelijk vastgoed 2019 oprichten van energie coöperatie
Middelen	€ 30.000 voor fase 2 van de energie coöperatie (€ 10.000 reeds afgedekt via RVO) Projectleider : 200 uur voor realisatie panelen op eigen vastgoed
Rol gemeente	Initiërend voor coöperatie Projectleiding voor eigen vastgoed
Programma/lijn	Programma Centrum, ondersteund door duurzaamheid

Project nr.	Z3
Naam project	Zonnepanelen voor de sociale huursector
Omschrijving	Zonnepanelenproject a la koopwoningenproject ontwikkelen samen met woningstichtingen in een thematafel.
Impact i.r.t. ambitie	20,90 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Thematafel in 2020
Middelen	In 2020 voor ontwikkeling 20u uur nodig. De exploitatiefase moet nog onderzocht worden.
Rol gemeente	Initiërend en faciliterend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	Z4
Naam project	Grootschalig zon op daken
Omschrijving	Er zijn een groot aantal vierkante meters aan dakoppervlak • Woonboulevard (23,75 + 23,75 TJ) • Beitel • Koumenberg Gebrookerbos (56,2 TJ) • Emmaterrein Gebrookerbos (13,00 TJ) • Kissel-Molenberg • Onderwijs-campus (5,08 TJ) • Zorgvallei (7,17 TJ) • Adelante (3,50 TJ) • C-Mill (9,50 TJ) • Stadspark Oranje Nassau (4,62 TJ)
Impact i.r.t. ambitie	145 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Doorlopend opstarten van nieuwe gesprekken.
Middelen	Projectleider voor 2 dagen in de week, evt. samen met energie coöperaties.
Rol gemeente	Initiërend, coördinerend, faciliterend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	Z.5
Naam project	Zonnepanelen op daken van gemeentelijk vastgoed
Omschrijving	Diverse projecten: • Stadskantoor/stadhuis • De Nieuwe Nor • Theater Heerlen • Cultuurhuis • Locatie Voskuilenweg (3,13 TJ)
Impact i.r.t. ambitie	4 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Onderzoeken in 2019 Realisatie begin 2020
Middelen	Projectleider voor 1 dag in de week, evt. samen met energie coöperaties
Rol gemeente	Projectleiding
Programma/lijn	Programma

Project nr.	Z6
Naam project	Grootschalige opwek via energie coöperaties
Omschrijving	De beweging van onderop is heel belangrijk voor draagvlak en bewustwording onder de burgers. Initiatieven van burgers moeten serieus genomen worden en ondersteund.
Impact i.r.t. ambitie	Niet te koppelen aan harde cijfers.
Planning 2019-2022	Douve Weien opgericht in 2018 Centrum opgericht in 2019 Nieuwe initiatieven in Heerlerheide en Hoensbroek in 2020
Middelen	€ 30.000 voor de inhuur van een adviseur
Rol gemeente	Initiërend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	Z7
Naam project	Zonnepanelen en boiler op sportverenigingen
Omschrijving	Mee te nemen in de aanpak van de sportverenigingen EB.10
Impact i.r.t. ambitie	0,53 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	
Middelen	
Rol gemeente	
Programma/lijn	

Project nr.	Z8
Naam project	Zonnepanelen op scholen
Omschrijving	Mee te nemen in de aanpak van primair onderwijs (EB.8) en voorgezet onderwijs (EB.9). Zo nodig onderzoeken of dit met behulp van een energie coöperatie gerealiseerd kan worden.
Impact i.r.t. ambitie	3,12 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	
Middelen	
Rol gemeente	
Programma/lijn	

Project nr.	Z9
Naam project	Innovatieve zontoepassingen : Zig-zag solar, Cablean
Omschrijving	De komende jaren zullen er zeker nieuwe technieken op de markt komen waar we mee zouden moeten experimenteren. Zoals bv. de zig-zag solarwand waarvan we een eerste pilot gedraaid hebben op de parkeergarage de Klomp.
Impact i.r.t. ambitie	0,28 TJ van 296 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Vanaf 2021
Middelen	Projectleider voor 100 uur per jaar.
Rol gemeente	Ondersteunend bij pilots.
Programma/lijn	Programma

Projecten wind als bron (W)

Project nr.	W1
Naam project	Windplan Parkstad Zuid
Omschrijving	In samenwerking met de stadsregio en de provincie Limburg ontwikkelen we een opstellingsplan voor de realisatie van windturbines in het zuidelijk gedeelte van Heerlen en de omliggende gemeenten. Het moet hier gaan om een breed gedragen opstellingsplan en participatiemodel.
Impact i.r.t. ambitie	57,6 TJ van 74,7 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Realisatie van minimaal 4 windturbines van 3 MW in 2020
Middelen	Vooronderzoeken en ondersteuning € 25.000,- Projectleider 0,8 fte tot realisatie en communicatie 0,2 fte tot realisatie
Rol gemeente	Initiërend en faciliterend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	W2
Naam project	Dorpsmolen Gebrookerbos - Koumenberg
Omschrijving	De potentiëkaarten laten de mogelijkheid zien om op bedrijventerrein de Koumen een windturbine te realiseren. Om voldoende draagvlak te creëren zou een dorpsmolen met energie coöperatie een plan moeten uitwerken voor 1 turbine van ca. 3 MW de als baken op de Koumenberg zou kunnen worden gerealiseerd.
Impact i.r.t. ambitie	14,4 TJ van 74,7 TJ in 2020
Planning 2019-2022	Start proces in 2019, realisatie in 2021
Middelen	Projectleider voor 1 dag in de week tot realisatie
Rol gemeente	Initiërend en proces begeleiden
Programma/lijn	Programma

Project nr.	W3
Naam project	Houten windmolens / molen zonder wieken
Omschrijving	Als iconen voor de energie transitie onderzoeken of er 2 Spaanse vortexturbines van 1,5 MW geplaatst kunnen worden, bv. op het terrein aan de CBS-weg , tesamen met een zonneweide. 2 wiekloze molens als 'Lange Jan' en 'Lange Lies' die refereren aan ons mijnverleden.
Impact i.r.t. ambitie	2,7 Tj van 74,7 TJ I 2020

Planning 2019-2022	Onderzoek opstarten in 2020
Middelen	Projectleider voor 1 dag in de week tot realisatie
Rol gemeente	Initiërend
Programma/lijn	Programma

Project nr.	W4
Naam project	Kleine stedelijke windmolens als stedenbouwkundige markering/kunstwerk
Omschrijving	Onderzoek starten om te bezien om kleine windturbines van ca. 1,5 MW mogelijk zijn als stedenbouwkundige markering of kunstwerk op bv. de woonboulevard
Impact i.r.t. ambitie	0,04 TJ van 74,7 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2021
Middelen	200 uur
Rol gemeente	
Programma/lijn	

Projecten warmte in transitie (WT)

Project nr.	WT1
Naam project	Opstellen warmtevisie en warmteplannen per buurt
Omschrijving	De warmtevisie wordt op regionale schaal opgepakt. Parkstad heeft hiervoor een warmte coördinator aangesteld om het proces te versnellen en de gemeenten te ontzorgen met deskundige kennis. Afhankelijk van de keuzes die gemaakt worden ten aanzien van participatie van burgers en andere stakeholders in de buurten moeten er buurtplannen gemaakt worden waarvoor draagvlak is en die concreet genoeg zijn als handvat voor de transitie naar aardgasloze buurten.
Impact i.r.t. ambitie	Deze opgave is niet becijferd, maar ligt grotendeels in de opgave van mijnwater (Q.2)
Planning 2019-2022	Warmtevisie en wijkplanning tot 2030 uiterlijk gereed in 2021 2030 moet taakstelling gerealiseerd zijn
Middelen	Procesleider : 1 fte Uitwerken plannen per buurt : 2 fte
Rol gemeente	
Programma/lijn	

Project nr.	WT2
Naam project	Grootschalige uitrol van mijnwater
Omschrijving	De warmtevisie moet de basis leggen voor de toekomstige warmtevoorziening in de gebouwde omgeving. Een zeer interessante optie hiervoor is de grootschalige uitrol van ons intelligente lage temperatuur verwarming en hoge temperatuur koeling systeem van de Mijnwater BV. Daar waar het maatschappelijk en economisch interessant genoeg is om het mijnwater netwerk in te zetten, is een grootschalige uitrol een optie. Vanuit onze oude rol als ontwikkelaar en eigenaar van het mijnwatersysteem heeft dit systeem de voorkeur boven andere aanbieders.
Impact i.r.t. ambitie	137,15 en 41,80 en 36 (Koumen)TJ
Planning 2019-2022	Deze ambitie is door Mijnwater BV zelf gepland tot 2020
Middelen	Mijnwater.
Rol gemeente	Mijnwater BV wordt betrokken bij het opstellen van de warmtevisie en warmteplannen

	in de buurten.
Programma/lijn	De contacten met Mijwater BV lopen via de warmtevisie.

Project nr.	WT3
Naam project	Onderzoek naar lokaal gebruik biomassa
Omschrijving	Binnen de gemeente Heerlen wordt biomassa ingezameld door Rd4 bij huishoudens én de gemeente Heerlen heeft grote hoeveelheden snoeihout dat zij afvoeren via Rd4. Onderzocht dient te worden op welke wijze we deze afvalstromen kunnen inzetten als brandstof voor de lokale opwekking van energie. Via kleine biomassacentrale, pellet productie of de afvoer naar een regionale biomassacentrale (bv. BES in Sittard)
Impact i.r.t. ambitie	Onbekend op dit moment
Planning 2019-2022	Afstemmen op de lopende afvalcontracten
Middelen	€ 10.000 voor een advies
Rol gemeente	Onderzoeken en initiëren
Programma/lijn	Programma

Project nr.	WT4
Naam project	Advisering geothermie via Woonwijzerwinkel
Omschrijving	Er zijn veel vragen over de bruikbaarheid van de bodem in onze regio. De informatie is beschikbaar, maar op dit moment niet toegankelijk. De advisering van initiatieven zou ondergebracht kunnen worden bij de Woonwijzerwinkel Parkstad. Onderzocht dient te worden in welke vorm advisering het beste kan worden georganiseerd.
Impact i.r.t. ambitie	14,7 TJ van 235,36 TJ in 2020
Planning 2019-2022	2020
Middelen	€ 20.000 voor een advies
Rol gemeente	Onderzoeken en initiëren
Programma/lijn	Programma

Projecten gasloze wijken (GW)

Project nr.	GW1
Naam project	Pilot aardgasloze wijk GMS
Omschrijving	In 2018 is een subsidieaanvraag ingediend bij het Rijk om de de wijk GMS van het aardgas af te halen met behulp van Mijwater. Deze aanvraag is niet gehonoreerd. Er zal bekeken worden of we kunnen inschrijven voor een nieuwe tender of het project op een ander wijze doorgang kunnen laten vinden.
Impact i.r.t. ambitie	Voor mijnwater is in PALET gerekend met ca. 0,04375 TJ per woning. Deze pilot gaat in beginsel over 500 woningen. Dat zou dan 22 TJ opleveren. Indien dit 25% is van het totale gasverbruik is, zou er in de wijk GMS 88 TJ te besparen zijn.
Planning 2019-2022	Een aantal onderdelen worden reeds meegenomen in de lopende renovaties. Een totale gebiedsbenadering zou afhankelijk van de financiering kunnen starten in 2020. Met de realisatie van fase 1 zou dan in 2021 gestart kunnen worden. Fase 2 kan gelijktijdig uitgewerkt worde. Hiervan zou de realisatie in 2023 gestart kunnen worden.
Middelen	In de pilot is een bijdrage gevraagd van het Rijk van € 3.853.600 op een totale investering van € 38 miljoen Om te komen tot de pilot is ambtelijke inzet nodig van ca. 100 uur in het eerste half

	jaar. Om te kunnen leren van de gekozen aanpak is ambtelijke inzet nodig van ca 2 uur per maand structureel; dus 80 uur op jaarbasis
Rol gemeente	Initiërend en lerend voor verdere uitrol
Programma/lijn	Programma, uitgevoerd door de beleidsmedewerker bij team Ruimte

Project nr.	GW2
Naam project	Pilot aardgasloze school Horizon - GMS
Omschrijving	De gemeente Heerlen heeft een bijdrage gekregen vanuit het innovatieprogramma van de rijksoverheid voor het aardgasvrij maken van basisschool de Horizon die op korte termijn aan renovatie toe is. Een verbinding met de proeftuin voor het aardgasvrij maken van een bestaande wijk was een belangrijke pré. In samenwerking met schoolbestuur INNOVO en Mijnwater b.v. is de aanvraag opgesteld. Zowel in het IHP als in de visie van de school is de ambitie van frisse scholen en het verduurzamen van scholen opgenomen.
Impact i.r.t. ambitie	Met deze renovatie is een besparing van ?? TJ mogelijk. We moeten dit echter ook zeker zien als pilot en opmaat naar alle andere basisscholen in Heerlen
Planning 2019-2022	Realisatie van de renovatie zal starten op 1-1-2020. Aansluiting op mijnwater is voorzien in ??
Middelen	Vanuit het Rijk is een bijdrage ontvangen van € 350.000 voor het aardgasvrij maken van de basisschool als pilot voor een verder uitrol. Deze subsidie is aanvullend op de reeds begrote kosten van € 1.717.571 voor de renovatie BS De Horizon.
Rol gemeente	Aanjager
Programma/lijn	Lijnactiviteit vanuit beleidsteam economie

KLIMAATADAPTATIE

Projecten droge voeten (DV)

Project nr.	DV1
Naam project	Deltaplan RA: stresstest, risicodialog, actieplan
Omschrijving	De kwetsbaarheden zijn reeds in beeld gebracht met de Water op straat kaart, Regenwaterstructuurkaart en Regenwatervisiekaart (stresstest light). Tevens worden de regenwaterstructuurkaarten light als instrument gebruikt om te beoordelen of wateroverlast een aspect is bij ruimtelijke ontwikkelingen. De informatie van de Regenwaterstructuurkaart zal worden gedeeld met externe partijen in de zogenaamde risicodialog. Deze is gepland voor 16 mei 2019. Hiermee wordt invulling gegeven aan de doelstelling om meer participatie van de burger te organiseren. De risicodialog heeft tot doel om tot een strategie voor een gezamenlijke inzet en een actieplan te komen met daarin maatregelen om wateroverlast te beperken. Dit actieplan moet in 2020 worden opgeleverd. Het project wordt in samenwerkingsverband Parkstad opgepakt via de Stadsregio Parkstad.
Impact i.r.t. ambitie	In 2020 handelt de gemeente 'water robuust' bij alle activiteiten
Planning 2019-2022	Planning: 2019 risicodialog; Beleidsplan Klimaatadaptatie 2019-2020; uitvoeringsprogramma eind 2020 (=actieplan).
Middelen	€ 300.000,= (waarvan € 150.000,= subsidie)
Rol gemeente	trekker
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	DV2
Naam project	Integraal Waterplan / Watertakenplan
Omschrijving	Het GRP/Waterplan heeft tot doel gezond, schoon en voldoende water en een waterrobuuste omgeving in het kader van klimaatadaptatie. Het omvat de maatregelen en projecten voor een duurzame instandhouding en het goed functioneren van de riolering. Daarnaast krijgt klimaatadaptatie een belangrijke plek naast de gebruikelijke onderdelen. In 2019 leggen wij het in Parkstadverband opgestelde Integratie Waterplan en het nieuwe Watertakenplan ter besluitvorming voor aan de gemeenteraad.
Impact i.r.t. ambitie	Grondslag voor maatregelen om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2019-2022	Integraal Waterplan en Watertakenplan vaststellen eind 2019
Middelen	Ca. € 98.000,= (gemeente Heerlen € 38.000,=)
Rol gemeente	Trekker
Programma/lijn	Programma Ruimte / Ruimte en water

Project nr.	DV3
Naam project	Bewustwordingscampagne 'Waterklaar'
Omschrijving	Op Parkstadniveau zal de komende vier jaar campagne worden gevoerd om bewoners, bedrijven en instellingen meer bewust te maken van hun eigen rol in en verantwoordelijkheden bij het waterbeheer en hierin ook daadwerkelijk actie te ondernemen. Dit is onderdeel van de risicodialog met de externe partijen. Aan het

	plan wordt jaarlijks een uitvoeringsprogramma met concrete acties gekoppeld.
Impact i.r.t. ambitie	Grondslag voor maatregelen om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2019-2022	Via website "Waterklaar" en redactieteam opzetten Communicatie richting bewoners / bedrijven van 2019-2023
Middelen	€ 140.000,- (gemeente Heerlen € 43.000,-)
Rol gemeente	Deelnemer Redactieteam
Programma/lijn	Programma Ruimte / Riolering en Water

Project nr.	DV4
Naam project	Afkoppelingsregeling / Steenbreek / Ik groen het
Omschrijving	Onderdeel van bovengenoemde bewustwordingscampagne is een afkoppelingsregeling op Parkstadniveau. Bewoners worden daarmee gestimuleerd om het regenwater dat op het dak van hun woning valt, af te koppelen van het riool. Het riool raakt zodoende minder belast. Vanaf 1 mei 2019 is de afkoppelingsregeling operationeel. Daarnaast wordt via operatie steenbreek en het IBA project Ikgroenhet bewoners gestimuleerd om hun tuinen te ontstenen / vergroenen. Dit helpt om water tijdens extreme buien vast te houden maar is ook gunstig voor de biodiversiteit en natuurlijk meer groen.
Impact i.r.t. ambitie	maatregelen zodat we in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente zijn
Planning 2019-2022	Project Ikgroenhet verloopt via IBA, uitvoering in 2019. Operatie Steenbreek wordt in 2019 opgestart. Subsidieregeling voor particulieren (Afkoppelingsregeling) loopt van 1 mei 2019 t/m 1 mei 2022.
Middelen	€ 350.000 / Jaar (vast te stellen binnen het Watertakenplan). Gedekt vanuit vGRP 2016-2020
Rol gemeente	Ikgroenhet projectlid, Operatiesteenbreek trekker, Subsidieregeling voor particulieren is in Parkstadverband weggezet bij een uitvoeringsorganisatie.
Programma/lijn	Programma Ruimte / Riolering en Water

Project nr.	DV5
Naam project	Klimaatadaptief Handelen
Omschrijving	In het vast te stellen Watertakenplan is een programma opgenomen om de komende jaren binnen projecten en gemeentelijk vastgoed klimaatadaptief te handelen.
Impact i.r.t. ambitie	Grondslag voor maatregelen om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2020-2025	Klimaatadaptief handelen binnen projecten en gemeentelijk vastgoed
Middelen	€ 1.650.000 / jaar (vast te stellen binnen het Watertakenplan)
Rol gemeente	Trekker
Programma/lijn	Programma Ruimte / Riolering en Water

Project nr.	DV6
Naam project	Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (onderdeel water)
Omschrijving	De aanvullende maatregelen uit het actieplan Klimaatadaptatie om wateroverlast te beperken moeten worden uitgevoerd. Waar mogelijk zal dat in het samenwerkingsverband Parkstad worden opgepakt. Voor deze maatregelen stelt het Rijk middelen beschikbaar in de Impulsregeling en de Regiodeal.

Impact i.r.t. ambitie	Versterking van weerbaarheid ten einde in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2020-2025	Nog nader te bepalen afhankelijk van risicodialogen en andere partijen
Middelen	Nog nader te bepalen afhankelijk van maatregelen en resultaten subsidieaanvragen
Rol gemeente	Trekker
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Projecten minder hitte in de bebouwde omgeving (MH)

Project nr.	MH1
Naam project	Deltaplan RA: stresstest, risicodialog en actieplan
Omschrijving	De stresstest voor het onderdeel hittestress zal in 2019 worden uitgevoerd. Er is reeds een hittestress-eilandkaart beschikbaar. De informatie afkomstig van deze test zal worden gedeeld met externe partijen in de risicodialog. Indien mogelijk wordt deze gecombineerd met de risicodialog van wateroverlast (zie 'droge voeten'). Hiermee wordt invulling gegeven aan de doelstelling om meer participatie van de burger te organiseren. De risicodialog heeft tot doel om tot een strategie voor een gezamenlijke inzet en een actieplan te komen met daarin maatregelen om hittestress te beperken. Dit actieplan moet in 2020 worden opgeleverd.
Impact i.r.t. ambitie	Grondslag voor maatregelen om in 2050 een klimaatbestendige gemeente te zijn
Planning 2019-2022	Zie onderdeel 'droge voeten'
Middelen	Zie onderdeel 'droge voeten'
Rol gemeente	Het project wordt in samenwerkingsverband Parkstad opgepakt via de Stadsregio Parkstad.
Programma/lijn	Programma duurzaamheid

Project nr.	MH2
Naam project	Stimuleringsregeling groene daken/gevels
Omschrijving	In de afkoppelingsregeling (zie onderdeel 'droge voeten') wordt een stimuleringsregeling voor groene daken en groene gevels opgenomen. Deze regeling is vooral gericht op particulieren. Naast het waterbergend effect hebben groene daken en gevels een positief effect op de leefbaarheid en het beperken van hittestress. Een soortgelijke regeling willen we ook voor bedrijven treffen. Met name op bedrijventerreinen kunnen hittestress-eilanden ontstaan, die met groen- en watermaatregelen kunnen worden tegen gegaan.
Impact i.r.t. ambitie	Effect hittestress eiland verminderen en aantal hittestress eilanden verminderen.
Planning 2019-2022	Afkoppelingsregeling loopt van 1 mei 2019 t/m 1 mei 2022
Middelen	Onderdeel van € 350.000 /jaar (vast te stellen binnen het Watertakenplan)
Rol gemeente	Subsidieregeling voor particulieren is in Parkstadverband weggezet bij een uitvoeringsorganisatie.
Programma/lijn	Programma Ruimte / Riolering en Water

Project nr.	MH3
Naam project	Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (Onderdeel hitte)
Omschrijving	De maatregelen uit het actieplan Klimaatadaptatie om hittestress te beperken moeten worden uitgevoerd. Waar mogelijk zal dat in het samenwerkingsverband Parkstad

	worden opgepakt. Voor deze maatregelen stelt het Rijk middelen beschikbaar in de Impulsregeling en de Regiodeal.
Impact i.r.t. ambitie	Versterking van weerbaarheid ten einde in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2020-2025	Nog nader te bepalen afhankelijk van risicodialogen en andere partijen
Middelen	Nog nader te bepalen afhankelijk van maatregelen en resultaten subsidieaanvragen
Rol gemeente	Trekker
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Projecten periodes van droogte opvangen (DO)

Project nr.	DO1
Naam project	Deltaplan RA: stresstest, risicodialogoog en actieplan
Omschrijving	De stresstest voor het onderdeel verdroging zal in 2019 worden uitgevoerd, in samenhang met hittestress en wateroverlast. De informatie afkomstig van deze test zal worden gedeeld met externe partijen in de risicodialogoog. Indien mogelijk wordt deze gecombineerd met de risicodialogoog van wateroverlast en hittestress. De risicodialogoog heeft tot doel meer bewustwording te stimuleren en te komen tot een strategie voor een gezamenlijke inzet en een actieplan met daarin maatregelen om verdroging te beperken. Daarbij zullen de stakeholders verschillen van de stakeholders bij hittestress en wateroverlast. Het actieplan moet in 2020 worden opgeleverd.
Impact i.r.t. ambitie	Grondslag voor maatregelen om in 2050 een klimaatbestendige gemeente te zijn
Planning 2019-2022	Zie onderdeel 'droge voeten'
Middelen	Zie onderdeel 'droge voeten'
Rol gemeente	Het project wordt in samenwerkingsverband Parkstad opgepakt via de Stadsregio Parkstad.
Programma/lijn	Programma duurzaamheid

Project nr.	DO2
Naam project	Uitvoering actieplan Klimaatadaptatie (onderdeel droogte)
Omschrijving	De maatregelen uit het actieplan Klimaatadaptatie om droogte te beperken moeten worden uitgevoerd. Waar mogelijk zal dat in het samenwerkingsverband Parkstad worden opgepakt. Voor deze maatregelen stelt het Rijk middelen beschikbaar in de Impulsregeling en de Regiodeal.
Impact i.r.t. ambitie	Versterking van weerbaarheid ten einde in 2050 klimaatbestendig en waterrobuuste gemeente te zijn
Planning 2020-2025	Nog nader te bepalen afhankelijk van risicodialogen en andere partijen
Middelen	Nog nader te bepalen afhankelijk van maatregelen en resultaten subsidieaanvragen
Rol gemeente	Trekker
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Projecten meer groen (G)

Project nr.	G1
Naam project	Ontwikkeling van het Caumerbeekdal
Omschrijving	De ontwikkeling van het Caumerbeekdal tot het 'grootste stadspark van Nederland' zal worden voortgezet via diverse projecten. We verbinden vrijvallende gebieden aan het Caumerbeekdal. Het versterkt het ecologische groenstructuur, 17 km groenlint in de noord-zuid as van de gemeente.
Impact i.r.t. ambitie	Draagt bij aan bestrijding van verdroging door klimaatverandering en mogelijk ook als compensatiegebied om hittestress te ontlopen.
Planning 2019-2022	2019-2028 (conform gemeentelijk groenbeleidsplan)
Middelen	Projectgebonden, nog te bepalen
Rol gemeente	Opdrachtgever/aanjager
Programma/lijn	Programma Ruimte/Sport cultuur en recreatie

Project nr.	G2
Naam project	1000 extra bomen
Omschrijving	De aanpak voor het planten van 1.000 extra bomen in de komende jaren is gereed. Hierin is beschreven welke boomstructuren worden versterkt en hoe wij daaraan invulling geven vanaf 2019. Als uitgangspunten fungeren een evaluatie van het bestaande Bomenbeleidsplan, de wezenlijke behoefte aan bomen in de stad en de feitelijke ruimte die beschikbaar is om bomen aan te planten.
Impact i.r.t. ambitie	Bomen dragen bij aan de klimaatdoelstelling: Verhouding 40% plantsoen 60% in verharding (schaduw ter vermindering hittestress; water vasthouden in bodem) Bomen dragen bij aan het verhogen van de biodiversiteit (verbreden van sortiment) Bomen dragen bij aan een betere luchtkwaliteit en het verminderen van fijnstof (specifieke sortimentskeuze)
Planning 2019-2022	1e fase (van 3) 2019-2020
Middelen	€ 2.000.000,= totaal uitvoering 2020 e.v.
Rol gemeente	opdrachtgever
Programma/lijn	Programma Sport Cultuur en Recreatie

Project nr.	G3
Naam project	Productiegroen
Omschrijving	Bij het groenbeheer besteden we meer aandacht aan de eetbare stad, door middel van het aanplanten van vruchtdragende bomen en struiken, en maatwerk met buurtdeals voor de inrichting van bijvoorbeeld pocketparkjes en moestuinen. We gaan meer gebruik maken van diensten van lokale stadslandbouwers (voorbeeld boer Erkens, ommelanden rond kasteel Hoensbroek).
Impact i.r.t. ambitie	Verminderen van CO2-footprint door het creëren van korte ketens
Planning 2019-2022	2019-2022
Middelen	Projectgebonden, nog te bepalen
Rol gemeente	Trekker/aanjager
Programma/lijn	Programma Ruimte/Sport cultuur en recreatie

Project nr.	G4
Naam project	Biodiversiteit herstellen en stimuleren

Omschrijving	Biodiversiteit krijgt de nodige aandacht bij het beheren van de openbare ruimte. Daar waar mogelijk verfijnen we de huidige werkwijze en verhogen we de kwaliteit van het aanwezige stedelijke groen door het toepassen van alternatieve beheermaatregelen. De bedoeling is biodiversiteit in de risicodialogen klimaatadaptatie (zie 'droge voeten') een plek te geven en te verbinden met maatregelen tegen klimaateffecten. In te zetten voor bewustwording en activeren van burgers.
Impact i.r.t. ambitie	Aantal soorten flora en fauna vermeerderen; Insectenstand in stand houden, waar mogelijk verbeteren; Meer toepassen van vaste planten in openbaar en privé-groen.
Planning 2019-2022	2019-2022 Aanleg vlindertuin 2019 Operatie Steenbreek vanaf mei 2019 kGroen het Vrieheide 2019
Middelen	Projectgebonden, nog te bepalen
Rol gemeente	Trekker/aanjager
Programma/lijn	Programma Sport cultuur en recreatie

Project nr.	G5
Naam project	Vergroening van het Centrum
Omschrijving	In het Urban bidbook is een ambitie opgenomen om het centrum te vergroenen door toepassing van Urban green, vergroening van pleinen en straten. Dit wordt gerealiseerd in de lopende projecten voor het centrum zoals Schinkelkwadrant Zuid, herinrichting Van Grunsvenplein, nieuwbouw Stads Kantoor, Romeins kwartier.
Impact i.r.t. ambitie	Meer klimaatadaptief groen i.p.v. stenen (grondgebonden, gevels, daken)
Planning 2019-2022	2019-2022
Middelen	Per project te bepalen; meelopen in actieplan klimaatadaptatie
Rol gemeente	Trekker/sturend
Programma/lijn	Programma Ruimte/Sport cultuur en recreatie

Project nr.	G6
Naam project	Stad-landzones en groevengebied
Omschrijving	De herinrichting van de zandgroeves biedt kansen voor diverse natuurontwikkeling voor allerlei doeleinden, waaronder recreatie en beleving van het landschap. We leggen verbindingen met bestaande groenstructuren. In de stad landzone Geleenbeekdal is behoud van kwaliteit van oppervlaktewater van belang.
Impact i.r.t. ambitie	Draagt bij aan bestrijding van verdroging door klimaatverandering en mogelijk ook als compensatiegebied om hittestress te ontlopen.
Planning 2019-2022	Opstellen bidbook 2019 Uitwerken plan van eindtoestand groevengebied eind 2019 Uitvoering 2020-2025
Middelen	Projectgebonden, nog te bepalen
Rol gemeente	Trekker/aanjager
Programma/lijn	Programma Ruimte/Sport cultuur en recreatie

Project nr.	G7
Naam project	Soortenmanagementplan flora fauna
Omschrijving	De nieuwe wet Natuurbescherming betekent voor woningcorporaties bijkomende

	administratieve procedures voor woningaanpassingen. Het opstellen van een soortenmanagementplan voor het Heerlens grondgebied biedt ook aan burgers een handreiking bij het uitvoeren van isolatiewerken, aanbrengen van zonnepanelen e.d.
Impact i.r.t. ambitie	Draagt bij aan behouden van biodiversiteit en de wettelijke verplichting tot in stand houden van aanwezige natuurwaarden.
Planning 2019-2022	Opstellen plan 2019 Uitvoering 2020-2025
Middelen	€ 75.000,-- (veldwerk en inventarisatie € 45.000, opstellen plan € 15.000, uitvoeren plan € 15.000)
Rol gemeente	Trekker/aanjager
Programma/lijn	Programma Ruimte/Sport cultuur en recreatie

CIRCULAIRE ECONOMIE

Projecten afval is grondstof (AG)

Project nr.	AG1
Naam project	Inzamelen van luiers en incontinentiematerialen
Omschrijving	Uit sorteerproeven blijkt dat 5 tot 8 % van het huishoudelijk restafval bestaat uit luiers en incontinentiematerialen. Afvalverwerker ARN in Nijmegen is een fabriek voor het recyclen van luiers en incontinentiematerialen aan het opstarten. Samen met Rd4 en Afvalsamenwerking Limburg worden nu de mogelijkheden bekeken om per 1 januari 2020 de inzameling van luiers en incontinentiematerialen kostenneutraal in te voeren. Wij verwachten de raad verder te informeren voor medio 2019.
Impact i.r.t. ambitie	Door invoering van luierinzameling zal de hoeveelheid restafval gaan dalen met circa 5% en kunnen we de stap maken naar 75% afvalscheiding (doelstelling afvalbeheersplan 2020).
Planning 2019-2022	2021
Middelen	afvalstoffenheffing of variabel tarief luiers.
Rol gemeente	Wettelijke taak en aanjager bij overige Rd4 gemeenten. Op dit moment is er onvoldoende animo bij de Rd4 gemeenten. Belangrijkste argument is de hoge kostprijs.
Programma/lijn	lijn

Project nr.	AG2
Naam project	Opstellen plan 2021-2026
Omschrijving	Het huidige afvalbeheersplan heeft een looptijd t/m 2020. Per 2021 komt een nieuw afvalbeheersplan met het nieuwe beleid en maatregelen ook m.b.t. de circulaire economie.
Impact i.r.t. ambitie	In het nieuwe plan worden nieuwe doelen geformuleerd.
Planning 2019-2022	Vaststelling door de raad in november 2020.
Middelen	Nog te bepalen.
Rol gemeente	(Gescheiden) inzameling van huishoudelijk afval is een wettelijke taak.
Programma/lijn	lijn

Project nr.	AG3
Naam project	Communicatieprojecten en RD4 programma 2019-2020
Omschrijving	Samen met de Rd4 gemeenten gaan we komend jaren extra aandacht besteden aan communicatie met onze inwoners over actuele onderwerpen zoals zwerfafval, dumping en het scheiden van afval en grondstoffen. Dit heeft tot doel verbetering van de afvalscheiding en bewustwording bij de huishoudens.
Impact i.r.t. ambitie	Door communicatie zal de hoeveelheid restafval dalen en kunnen we de stap maken naar 75% afvalscheiding (doelstelling afvalbeheersplan).
Planning 2019-2022	- Attenderen Nee/Ja/Nee Nee sticker via jaarlijks afvalwijzer Rd4 in december 2019 - Promoten zero waste bij ondernemers via Heerlen mijn Stad in 2019.
Middelen	Vanuit middelen RD4 € 10.000.
Rol gemeente	(Gescheiden) inzameling van huishoudelijk afval is een wettelijke taak.
Programma/lijn	lijn

Projecten hergebruik van producten en materialen (HM)

Project nr.	HM1
Naam project	Experimenten met Duurzaam slopen
Omschrijving	Bij gemeentelijke slooprojecten experimenteren met verduurzaming van de sloopmethode en vergroting van hergebruik van sloopmaterialen. Dit kan zijn het volgen van een BREEAM-certificeringstraject voor sloop, toepassing van een materialendatabase of werkwijze conform convenant Betonketen netwerk c.q. BouwCirculair.
Impact i.r.t. ambitie	Verzamelen van data zodat haalbaarheid en realiteitsgehalte van nog vast te stellen ambitie helder wordt (zie Beleid duurzaam slopen).
Planning 2019-2022	Bij elk slooproject van gemeentelijk vastgoed mogelijkheden overwegen.
Middelen	Vergoeding voor toepassing van een materialenpaspoort/-database of andere meerkosten t.b.v. experimentele methode tot € 10.000,= per experiment, met een maximum van twee experimenten per jaar.
Rol gemeente	De gemeente is opdrachtgever voor de sloop van gemeentelijke gebouwen.
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid/slooprojecten domein Ruimte

Project nr.	HM2
Naam project	Beleid Duurzaam slopen
Omschrijving	De gemeente zal beleid vaststellen voor duurzaam slopen op basis van ervaring opgedaan met experimenten om hergebruik van sloopmaterialen te vergroten en te monitoren in de gemeentelijke slopopdrachten.
Impact i.r.t. ambitie	Besluitvorming over ambitie t.a.v.: - % hergebruik sloopmaterialen in project - % hergebruik sloopmaterialen in omgeving - % hergebruik beton
Planning 2019-2022	Starten besluitvorming laatste kwartaal 2019; uitvoering 2020 e.v.
Middelen	€ 8.170,= excl. Btw (t.b.v. ondersteuning door ReUseMaterials; opdracht loopt tot eind 2019); 160 uur besluitvorming 2019 en implementatie beleid 2020
Rol gemeente	Opdrachtgever slooprojecten
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	HM3
Naam project	Duurzaam ontwerpen en bouwen
Omschrijving	De gemeente gaat na welke instrumenten kunnen worden ingezet voor: • duurzaam ontwerpen van producten en dienstverlening • toepassen van sloopmaterialen in eigen gebiedsinrichtingprojecten. Denk daarbij aan de 'ladder van 10R'en: Rethink, Refuse, Reduce, Reuse, Repair, Refurbish, Remanufacture, Repurpose, Recycle, Recover. Ook stimuleringsregelingen en beleidsinstructie voor toetsingskader van de omgevingsvergunning zijn mogelijkheden. Aansluiting bij het Stadslab om initiatieven te stimuleren is de moeite waard om te onderzoeken.
Impact i.r.t. ambitie	Toename hergebruik van herbruikbare materialen
Planning 2019-2022	2019 samenwerken met Stadslab om met de broker mogelijkheden voor initiatieven

	op te sporen en te stimuleren; onderzoeken of stimuleringsregeling zinvol zou kunnen zijn; indien ja, dan: 2020 voorbereiden, vaststellen en uitvoeren stimuleringsregeling
Middelen	40 uur per jaar ondersteunen activiteiten van Stadslab Bijdrage voor stimuleringsregeling nog nader te bepalen indien wordt voortgezet
Rol gemeente	Trekker en aanjager
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Projecten circulair inkopen (CI)

Project nr.	CI1
Naam project	Aanpak MVI implementatie in de organisatie
Omschrijving	Het is niet duidelijk hoe duurzaam onze inkoop is en wat de bijdrage is aan de ambities voor duurzaamheid. Uit een quickscan van ISO 20400 kwam naar voren dat de implementatie van MVI in de organisatie nog niet volledig is. Een overzicht ontbreekt van de inspanningen en initiatieven die al voor MVI worden genomen. Er moet worden gewerkt aan kennisvermeerdering, samenhang en verankering in beleid en aan monitoring. In een plan van aanpak moeten de stappen verder worden uitgewerkt voor verdere implementatie van MVI in de organisatie.
Impact i.r.t. ambitie	Borgen in beleid en uitvoering zodat vrijblijvendheid verdwijnt. Meetbaar maken om bijdrage aan ambities te kunnen vaststellen. Duurzaamheid in inkoop vergroten. Basis voor verhaal als inspirerend voorbeeld.
Planning 2019-2022	Plan van aanpak opleveren derde kwartaal 2019; MVI Manifest ondertekenen derde kwartaal 2019 (zie A2) Uitvoering implementatie 2019-2022
Middelen	Samenwerking met Zuyd Hogeschool dmv inzet stagiaire; 2019 80 uur plan van aanpak; 2020 160 uur implementatie; 2021-2022 80 uur monitoring/evaluatie
Rol gemeente	opdrachtgever
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	CI2
Naam project	MVI Manifest
Omschrijving	Het Rijk heeft de ambitie om als overheden gezamenlijk structureel 1 Megaton CO2 te besparen door maximaal in te zetten op 'klimaatneutraal en circulair inkopen'. Met het Manifest MVI wil men hieraan een impuls geven en gemeenten oproepen om het MVI-manifest te ondertekenen. Gemeente Heerlen heeft dat nog niet gedaan. Door het Manifest te ondertekenen kunnen we gebruik maken van ondersteuning die het Rijk biedt en laten we zien dat we ons committeren aan onze doelstellingen op het gebied van duurzaamheid. De ondersteuning houdt in: deelnemen aan leernetwerken, professioneel advies, Het biedt ook kansen om het SSC-netwerk de invulling van klimaatneutraal en circulair inkopen te stroomlijnen.
Impact i.r.t. ambitie	Duurzaamheid in inkoop vergroten. Meetbaar maken om bijdrage aan ambities te kunnen vaststellen.

Planning 2019-2022	MVI Manifest ondertekenen derde kwartaal 2019; 2019 onderzoeken en aanvragen Rijksondersteuning 2020 e.v. toepassen toegekende ondersteuning
Middelen	40 uur jaarlijks
Rol gemeente	Onderzoeken en toepassen in gemeentelijke organisatie en in samenwerkingsverband
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	CI3
Naam project	Meer Circulair inkopen
Omschrijving	In aanbestedingen toepassen van CO2-prestatieladder, LCA's, MKI's en milieuprofielen.
Impact i.r.t. ambitie	Onze inkopen sturen op minder CO2 uitstoten en minder milieubelasting veroorzaken, zowel in productie als in gebruik en logistiek. Onze organisatie zorgt zelf ook voor minder CO2 uitstoot
Planning 2019-2022	2019 en 2020 Experimenteren met CO2-prestatieladder in aanbestedingen op gebied van infrastructuur en civieltechnische werken. 2019 en 2020 idem LCA, MKI's en milieuprofielen
Middelen	80 uur studie en onderzoek 2019-2020
Rol gemeente	opdrachtgever
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	CI4
Naam project	FairTrade
Omschrijving	Onlangs heeft Heerlen de titel 'FairTrade gemeente' verworven. Niet alleen de gemeentelijke organisatie maar ook diverse ondernemers, instanties, kerkelijke en culturele instellingen in de stad passen het Fair Trade principe toe en zijn daarnaast ook actief met MVI en duurzaamheid. De titel houdt ook in dat wij dit moeten uitdragen. Daarvoor nemen we actief deel in de werkgroep Fair Trade Parkstad.
Impact i.r.t. ambitie	Bijdrage aan Circulaire economie van inkoop vergroten
Planning 2019-2022	2 ^e kwartaal 2019 Communicatie instrumenten inzetten 2019-2022 Jaarlijks activiteit organiseren om Fair Trade en duurzaamheid bespreekbaar te maken bij bedrijven en instellingen zodat titel behouden blijft.
Middelen	40 uur jaarlijks
Rol gemeente	Deelnemer aan werkgroep FairTrade, trekker voor initiatieven
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Project nr.	CI5
Naam project	convenant Circulair Bouwen
Omschrijving	BouwCirculair is het platform voor circulair bouwen in de bouwsector. Na verloop van tijd breiden de activiteiten zich uit naar andere productsectoren. In een aantal sectoren is het al goed geregeld (bv. hout en staal), maar in een aantal sectoren is er nog veel werk te doen (bv. beton en asfalt). BouwCirculair heeft tot doel kennis te verspreiden over verduurzaming in de bouw en het versnellen van deze verduurzaming door per productsector ketenafspraken te maken zodat vraag en aanbod met elkaar worden gematcht op een navolgbare en doeltreffende manier.

	Voor de betonketen is dit al in diverse delen van Nederland operationeel (13 ketens), maar in Limburg nog niet. Het doel op de langere termijn is dit ook voor andere grote volumestromen in de bouw (zoals asfalt) in het leven te roepen. Door met de lokale ketenpartners gesprekken te voeren worden kennis gedeeld en afspraken in een convenant vastgelegd om gezamenlijk toe te werken naar een betere circulaire samenleving.
Impact i.r.t. ambitie	Bijdrage aan Circulaire economie van inkoop vergroten
Planning 2019-2022	2e helft 2019 Gesprekken ketenpartners voeren, deelnemen en organiseren van netwerkactiviteiten Convenant BouwCirculair ondertekenen eerste helft 2020; 2020 e.v. Uitvoeren convenant afspraken (aanbestedingseisen, monitoring, netwerk BouwCirculair)
Middelen	80 uur gesprekken convenantpartners en voorbereiden convenanttekst 40 uur jaarlijks vanaf 2020 - netwerkactiviteiten 40 uur uitvoering afspraken inzake contracten
Rol gemeente	Deelnemer aan Convenant, trekker voor initiatieven, opdrachtgever voor contracten
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

Projecten deelplatformen (D)

Project nr.	D1
Naam project	Stimuleren deelplatformen
Omschrijving	De gemeente gaat na welke instrumenten kunnen worden ingezet voor het stimuleren van initiatieven op het gebied van deelplatformen. Ook hierbij is aansluiting bij het Stadslab een te onderzoeken mogelijkheid.
Impact i.r.t. ambitie	Toename aantal deelplatformen ikv circulaire economie
Planning 2019-2022	2019 samenwerken met Stadslab om met de broker mogelijkheden voor initiatieven op te sporen en te stimuleren; onderzoeken of stimuleringsregeling zinvol zou kunnen zijn; indien ja, dan: 2020 voorbereiden, vaststellen en uitvoeren stimuleringsregeling
Middelen	Aansluiten bij HM3 Bijdrage voor stimuleringsregeling nog nader te bepalen indien wordt voortgezet
Rol gemeente	Trekker en aanjager
Programma/lijn	Programma Duurzaamheid

